

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Institvtionvm// Ad Vniversvm// Ivs Pontificivm, Sive//
Canonicvm, Libri Qvatvor**

Lancellotti, Giovanni Paolo

Basileae, 1566

Libri Tertii,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-61756](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-61756)

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI LIBER TERTIVS.

DE IVDICIIS, & illorum diuisio- ne,

TITVLVS I.

Quid sit iudicium, & quid causa. h. d.

RESTAT, vt videamus de iudicijs. Potest autē iudicium ita describi, IVDICIVM est discussio causæ, quæ ritè fit in foro corā iudice: CAUSA verò est origo negotij, & materia iudicij.

Quæ sint iudicia secularia, & quæ Ecclesiastica. h. d.

Summa diuisio iudiciorum hæc est, quòd aut sunt secularia, aut Ecclesiastica. Iudicia secularia sunt, quæ coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica verò sunt, quæ coram iudice Ecclesiastico inter personas Ecclesiasticas agitantur. Duo enim sunt, quibus principaliter orbis regitur: Authoritas sacra Pontificum, & Imperialis ac regia potestas. Vnde sicut civilium legum, non nisi civilis esse debet executor: ita etiam Ecclesiasticarum Ecclesiasticus Iudex est administrator.

a cap. sollicitè. ext. de maiori et obe.

Laicus à laico coram seculari iudice conveniri debet, nisi causa sit spiritualis, uel similis: & literæ impetratæ ad iudicem Ecclesiasticum non tenent. h. d.

Laicus ^b ergo à laico coram iudice seculari, non autem Ecclesiastico conveniendus erit: quod vsque adeò obtinet, vt etiam si altervter litigantium ab Apostolica sede literas ad Ecclesiasticum iudicem impetrauerit, irritæ sint & inanes. Si tamen causa sit huiusmodi, quæ ad Ecclesiasticum forum pertineat, qualis est matrimonij, vsurarum, periurij, & similes, licet inter laicos disceptatio sit, Iudex Ecclesiasticus ad eundem erit. Idem ^d iuris est, si vel à seculari iudice iustitia impetrari non potest, vel consuetudo loci, vel miserabilitas personarum Ecclesiasticum iudicem compellendum suadeat.

b cap. licet. et cap. seq. ext. de foro compet.

c clem. 2. eod. tit.

d cap. ex tenore. ext. de foro comp.

Clerici habent privilegium, ne coram iudice laico conveniri valeant, cui non potest ullo pacto renunciari. In iudicem tamen Ecclesiasticum non suum possunt consentire, accedente consensu diocesani. h. d.

Pari ^e ratione tam Milevitaniensi, quàm Carthaginensi Concilio constitutum est, ne clerici clericos relicto suo Póntifice, ad publica iudicia sub pœna depositionis & amissionis propriorum

e cap. si diligenti. ext. de foro compet.

rum iurium pertrahant: cui beneficio, cum non sit personale, sed collegio Ecclesiastico indultum, passionibus priuatorum, aut iuramento illicito derogari non potest. In iudicem tamē non suum, si is persona sit Ecclesiastica, & Episcopi diœcesani consensus accesserit, clerici consentire poterunt.

Actor sequi debet forum rei. h. d.

Quòd si inter clericum & laicum contentio sit, vt cognoscamus, vtrum Ecclesiasticus, an secularis iudex causam dirimere debeat, dispiciendum erit, quis rei cõuenti partes sustinet. Nā si clericus, apud Ecclesiasticum forum: si laicus, apud secularē erit agitata causa: cum^a generale sit, vt actor forum rei sequatur. Cauendum^b erit igitur laico iudici, ne quoquo modo clericum condemnet: quod si fecerit, ab Ecclesia, cui iniuriam irrogare noscitur, tandem sequestrandus erit, quousque reatum suum cognoscens, emendet.

Si delinquens captus prætendatur clericus, utrum ita sit, debet cognoscere iudex clericus uocato iudice seculari. h. d.

Dubitari tamē contigit, si iudex laicus^c delinquentem captum detineat, & is se clericū asserens, ad curiam Ecclesiasticam remitti postulet, vel illū curia ipsa Ecclesiastica tanquā clericum reperat, si iudex laicus

illū esse clericum inficiatur, & propterea minimè remittendū contendat, quis sit huius dubitationis legitimus futurus iudex? Et cum de re Ecclesiastica & spirituali sit controuersia, ad iudicem Ecclesiasticum huiusmodi cognitio pertinebit. Iudex tamen secularis, vel alius, cuius interfit, dum res huiusmodi cognoscitur, vocandus erit.

Delinquens captus habitus pro clerico, statim debet restitui iudici Ecclesiastico. h. d.

Sed si notorium fuerit^d, vel fama publica extiterit, reum captum talem esse clericum, qui huiusmodi priuilegio gaudere debeat, aut ipse pro clerico cõmuniter habeatur, statim ante vllam de clericatu cognitionē Ecclesiasticæ curiæ restituentus erit.

Talis quis præsumitur, in quali habitu reperitur aliquandiu conuersatus & captus. h. d.

Idem^e dicendum erit, si ante deprehensionem pro clerico publicè se gerens, tonsuram & clericales vestes deferens deprehensus fuerit: donec enim contrarium non constiterit, talis, qualē eum demonstrat habitus, præsumendus erit.

Ex actu momentaneo non tollitur præsumptio orta ex actu habente tractum temporis. h. d.

Aliud^f obseruandum, si ante quàm deprehenderetur, publi-

d cap. si iudex, uers. et si notorium. de sentent. excom. in 6.

e d cap. si iudex. §. idē. de sent. excom. in 6.

f d. cap. si iudex. §. non sic. de sent. excom. in 6.

cē se pro laico gerebat, & quasi laicus communiter habebatur: nam, quanquam deprehensionis tempore in habitu clericali repertus fuerit, ob præsumptionem, quæ aduersus captum ex præcedenti laicalis habitus delatione orta est, non antea restituendus erit, quàm de clericali titulo fidem fecerit: interim tamen quivis processus Iudicis penitus conquietet.

Secunda Iudiciorum diuisio, quod quædam sunt ordinaria, et quædam extraordinaria. Et, quis sit iudex Ordinarius. h. d.

Est & alia diuisio iudiciorum: nam Ecclesiasticorum quædam sunt ordinaria, quædam verò extraordinaria, siue delegata. Iudicium ordinariū est, quod coram iudicibus ordinarijs exercetur. Ordinarius iudex est, qui suo iure, vel superioris beneficio, vniuersalem iurisdictionē exercere potest, vt Episcopus, Archiepiscopus, Legatus, & similes. Constituitur autem à legē, vel Principe, Consuetudine, vel Vniuersitate. Igitur cum Episcopus in tota sua diœcesi iurisdictionem ordinariam^a non scatur habere, poterit in quolibet loco suæ diœcesis non empto, per se, vel per alium, pro tribunali sedere, & ea, quæ ad ipsius spectant officium, liberè exercere, & cum opus fuerit, auxilium publicum implorare^b.

^b cap. cum Episcopus. de offic. ordin. in 6.

^b cap. i. in fin. ext. de offic. ordin.

Quid sit Iudicium extraordinarium, & quid iudex delegatus. h. d.

Extraordinarium^c, siue delegatum iudicium est, quod coram iudice delegato exercetur. Iudex delegatus est is, cui ab eo, qui demā dare potest, causa committitur.

^c glos. 2. cap. quoniam coram. ext. de probation.

Non solum Princeps, sed etiam alij Ordinarij possunt delegare, licet delegatus à Principe sit magis priuilegiatus. h. d.

Possunt autem iurisdictionē mandare, non solum Princeps, verum etiam alij ordinarij. Is tamen, cui à Principe mandatur, cæteris longè præstat: nam & alteri ex causa subdelegare, nisi illius electa fuerit industria^d, renitentemq; compellere, & propriam sententiam exequi^e, & contra ipsum ordinarium procedere potest: quæ in cæteris delegatis non obtinent.

^d cap. fin. de pen. ext. de offic. deleg. cap. significatione. ext. de tit.

Delegatus à Principe regulariter non potest quem citare, ut compareat personaliter hoc dicit.

Non^f tamen in ciuili iudicio alterutri parti, vt coram se personaliter compareat, iubere poterit, nisi vel mandatum ad hoc speciale receperit, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro iuramento calumniæ exhibēdo, vel alia iuris necessitas partes coram exigat specialiter præsentari.

^f cap. i. de iud. in 6.

Delegatus à Papa non subdelegat, nisi per sonis hęc enumeratis. h. d.

Se d

a cap. statutū. de rescri. in 6.
 Sed nec omnibus promiscuè vices suas demandare poterit, sed illis duntaxat, quib. auctoritate literarū sedis Apostolicæ, vel legatorū eiusdem causæ committuntur, hoc est, non nisi dignitate præditis, aut personarū obtinentibus, vel Ecclesiarum cathedralium Canonicis.

Potest una causa etiā pluribus delegari, & si in rescripto nō fuerit adiecta clausula, Quod si omnes non valebit processus, nisi simul procedat: secus si talis clausula fuerit adiecta, quo casu procedere poterunt, si constet aliquos non posse, uel nolle interesse. h. d.

b cap. sciscitatus. ext. de rescript. & cap. prudentiam. ext. de offi. deleg.
 Item ^b mandari potest iurisdic-
 tio, tam vni, quā pluribus, certis tamen: sed si pluribus mandata sit, non adiecto eo, Quod si omnes interesse nequauerint, uel noluerint, reliqui exequantur, nisi simul omnes coniunctim processerint, quidquid aliqui fecerint, nullā iuris habebit efficaciam. Planè si is, qui interesse non potest, vel Coniudici suo, vel alij vices suas commiserit, perinde res accipienda est, atque si omnes simul procedant. Aliud iuris est, si illud adiectum sit. Nam nec impeditorum collegarum subdelegatos admittere cogēdi erunt, & quod pars illorum fecerit, ratum habendum erit. Hoc tamen ita demum obtinebit, si reliquis procedere volentibus, quosdam vel interesse non posse, vel omnino nolle legitimè constiterit: alioqui procedētes nihil agent.

si unus ex pluribus delegatis negotium inchoauerit, alij non possunt se intromittere, nisi ex causa. h. d.

Porro ^c vno illorum commissum negotium inchoante, alij vltteriùs se intromittere non poterunt, nisi aut infirmitate, vel alia iusta causa illum, qui causam tractare inceperit, contigerit impediri, aut idē nollet, vel dolo malo in eo procedere recularet.

*Iurisdic-
 tio perpetuata per unum, intelligitur perpetuata, quoad omnes. h. d.*

Iurisdic-
 tione ^d verò per vnū viuo mādatore perpetuata, quo ad omnes condelegatos iudices perpetuata intelligitur.

Delegatus debet diligenter seruare fines mandati & cum quid committitur, censentur omnia commissā, per quæ peruenitur ad illud. h. d.

Sed siue vni, siue pluribus, siue à Principe, siue ab alio mandata fuerit iurisdic-
 tio, mandati forma diligenter custodienda erit: nec aliquid contra quā si bi mandatum fuerit, delegatus tentare audebit. Planè iurisdic-
 tionem impediētes, vel in iudicium venire detrectantes, delegatus à principe Ecclesiastica distric-
 tione, etiam si literæ commissionis id non contineant, coercere poterit, vel pro delicti & causæ qualitate, secundum arbitrium suum, si certa pœna à Canonibus ^e non ex primatur, multare: quia ex eo,

*cap. cum plu-
 res. §. por-
 ro. de offic.
 deleg. in 6.*

*d cap. cum plu-
 res. in fi. de
 offic. deleg.
 in 6.*

*e cap. de cau-
 sis. in fi. ext.
 de offi. dele-
 gat.*

a cap. præter-
ea. in fin. e-
xt. d. iij. quod alicui causa committitur
super omnibus², quæ ad causam
ipsam spectare noscuntur, ple-
nam recipit potestatem.

Rationabiles exceptiones admittet delegatus, nisi uerba rescripti sonent in contrarium. hoc dicit.

b cap. ex par-
te. el. 2. ext.
de offi. dele-
gat. Rationabiles^b quoque & ho-
nestas exceptiones, & à iuris e-
quitate non abhorrentes, licet
id expressè mandato non com-
prehèdatur, admitret: nisi, quod
nullè debeant exceptiones ad-
mitteri, literis expressum fuerit.

*Delegatus habet iurisdictionem etiam in eum, in quem fuit facta alienatio post impetra-
tionem rescriptum, licet rescriptum de eo non fa-
ciat mentionem. h. d.*

g cap. 1. & 2.
ext. de alie.
iud. mut. Sed^c etsi literas aduersus Ti-
tium ab Apostolico impetraueris,
& is, ut mandatum eludat,
ante quàm literæ ad iudicem da-
rum perueniant, vel etiam po-
stea ante quàm citerur, de pos-
sessione, de qua cōtrouersia ver-
titur, commutationem fecerit,
eum, qui in possessionem sese
ingesserit, poterit delegatus co-
gere, ut coram se iuris pareat æ-
quitati: nec, quod rescriptum
contra Titium impetratum fue-
rit, opponi poterit. Generaliter
enim omnis venditio, cessio, &
alienatio iudicij mutandi causa
facta, utroque iure prohibetur:
h cap. per rō.
in fin. ext.
de offi. dele-
gat. aliàs delegata iurisdictione ad per-
sonas rescripto non comprehē-
sas, etiam ipsis uolentibus, pro-
rogari^d non potest.

*Mandatum Apostolicum ex causa potest
executioni mandari, etiam in alio loco ab ex-
presso in mandato. h. d.*

Simili ratione statutum^e est,
ut si is, per què ab Apostolica se
de certo loco inquisitio, vel quod
aliud expediri mandatur, ob il-
lius potentiam, vel malitiam,
contra quem inquiri, vel proce-
di mandatur, vel fautorum eius
eo loco securè mandatum exe-
cutioni mandari nequeat, ad id
exequendum locum securum
& idoneum eligere valeat, ne
quis scilicet ex proprio dolo,
vel fraude commodum repor-
tet. Quinimò idem faciet, si
alia probabilis causa subsit, pro-
pter quam in loco decreto perfi-
ci commodè nequeat, quod mā-
datur: ne tali prætexu impediri
contingat mandatum Apostoli-
cum, vel differri.

Delegatio soluitur reuocatione iurisdictionis re integra h. d.

Soluitur autè delegatio multis
modis: putà, reuocatione, mor-
te, impotètia delegati, executio-
ne sententiæ, propria pñtiatione,
temporis fluxu, recusatione,
Reuocatione, cum is,^f qui man-
dauit iurisdictione, ante quàm
is, cui mandata fuerit, ea utri cœ-
perit, mandatum reuocat: cum
eo casu iurisdictione in eum effica-
citer transisse non censeatur.

*Morte tan delegantium, quàm delegato-
rum soluitur delegatio: & si unus ex pluribus delega-*

e cap. statum-
mus. de offi.
deleg. in 6.

f cap. quom-
uis. de offi.
deleg. in 6.

d delegatis moriatur, adhuc soluitur delegatio, nisi a iud expressum sit in rescripto, uel sub nomine dignitatis facta sit delegatio. h. d.

a cap. licet iudique. el. 1. de offic. delegati.

Morte^a extinguitur delegatio, tã eius qui madauit, si re integra decefferit, quã etiam eorum qui delegationem susceperunt: quod quidem adeo obtinet, vt si pluribus^b iudicibus datis vnus rebus eximatur humanis, delegatio etiam quo ad superstitites expiret: nisi aliud in delegatione cõprehensum fuerit, aut sub dignitatis^c nomine non proprio facta fuerit.

Mors & absentia æquiparantur re non integra h. d.

d cap. si delegatus. de offic. deleg. in 6.

Quæsitum est, si ab Apostolica sede datus iudex, quoties eũ abesse^d cõtigerit, vices tibi suas cõmiserit, an si is rebus eximatur humanis, commissum tibi negotium liberè valeas diffinire? & cùm tunc quoque censeatur abesse, rescriptum est, si illo viuente iurisdictione vti cõperis, posse te non secus, ac si is viueret, & abesset, in negotio procedere. Idem iuris est, si tibi vices sub ea forma committat, donec eas reuocandas duxerit.

Delegatio perimitur impedimento delegati, tam iuris, quã facti. h. d.

Sed et si delegatus mortuus quidem non fuerit, ita tamen impediatur, vt omnino delegationis negotio interesse nõ possit, extinguitur delegatio. Im-

pedimentum autem intelligitur, tam iuris, quã facti. Iuris, vt^e si infamis factus, aut alio legitimo impedimento detentus fuerit. Facti, vt si inevitabili necessitatis articulo, putã infirmitate, præpediatur.

Iurisdicctio delegati à Principe expirat per executionem sententiæ. h. d.

Idem iuris est^f, si delegatus à principe per se, vel per aliũ sententiam executioni mandauit, vel mandari præcepit. Tunc enim eius iurisdicctio cessat, quia semel est officio suo functus.

Si iudex delegatus pronunciat se iudicem incompetentem, expirat iurisdicctio. h. d.

Itẽ si iudex delegatus interrogando pronunciauerit se super aliqua causa procedere nõ debere, vsque adeo iurisdicctionem amittit, vt etiam ex litigatorũ consensu illam reassumere non possit.

Si in rescripto tempus apponatur, transactio termino expirat iurisdicctio. h. d.

Sed^h & cùm causa intra certum terminum decidenda committitur, termino transactio mandatum expirat, nisi tempus cõmuni partium consensu prorogatum fuerit. Terminus autẽ tunc incipit currere, cùm iudices literas recepisse contigerit.

Potest quis conueniri vigore literarum posteriorum, etiam non facientium mentionem anteriorum, quas aduersarius impetrauit, sed per annum non fuit usus. h. d.

e cap. sciscitatus. extr. de rescript.

f cap. in literis. extra. de offic. deleg.

g cap. significatibus. extra. de offic. deleg.

h cap. de causis. extra. de offic. delegati.

*a cap. si autē.
& cap. ple
nunquē. ext.
de rescrip.*

Non ab simili ratione constitutum est^a, ut si quis Apostolicas literas impetrans infra annum, postquam iudicium copiā habuerit, dolo, vel negligentia eis uti distulerit, auctoritate posteriorum literarum, quas postea forsitan eius aduersarius impetrauerit, conueniri valeat, licet in posterioribus nulla mentio de prioribus habeatur.

Recusatione extinguitur delegatio, cum iudex datus suspectus postuletur, & pronuntiat. h. d.

*b cap. causam
quæ. et cap.
insinuante.
extr. de offi.
deleg.*

Recusatione quoque extinguitur delegatio: quod eo casu accidit, quo iudex datus altero litigatorum petente, ob probabilem aliquam suspicionis causam ab iudicio remouendus pronuntiat: ut puta^b, si iudex datus dicatur dominus litigantium, aut consanguineus, aut aduocatus, aut cum altero immodicam contraxisse familiaritatem, aut ab eodem in alia causa partem appellasse, aut nondum iudicem ad legitimam ætatem peruenisse.

Qualiter cognoscatur & expediatur causa suspicionis. h. d.

*c cap. si contra.
de offi.
deleg. in 6.*

Recusationis autem causa variè cognoscitur^c: nam si contra vnum ex duobus ab Apostolica sede delegatis suspicionis causa proponatur, si quidem illa clausula appositā sit, Quod si ambo interesse non possunt, alter in causa procedat: coram non recusato coniudice

expedienda erit. Vbi verò non est dicta clausula in rescripto, debet super hoc ad arbitros recursus haberi, prout Gregoriana constitutione latius continetur. Cum autem delegatus Episcopi recusatur, recusationis causa coram Episcopo probanda erit, licet coram ipso, qui recusatur, sit alleganda.

Iudicium summarium est, in quo subtili ordinis iudicarij obseruatione prætermissa proceditur. Ordinarium & solenne est, in quo series iudicariæ telæ obseruatur. h. d.

Rursus iudiciorum tertia diuisio hæc est, quòd quædam sunt summaria, quædam ordinaria & solènia. Summaria sunt, in quibus subtili & solenni ordinis iudicarij obseruatione prætermissa proceditur: ut sunt^d causæ electionum, prouisionum, matrimonij, usurarum, & similes, in quibus nec solennis libelli porrectio, nec litis contestatio est necessaria, sed simpliciter de plano sine strepitu ac figura iudiciali proceditur. Itaque de his iudex, etiam tempore feriarum ob hominum necessitates indultarum cognosceret, & litem, dilationes amputando, exceptiones, & appellationes dilatorias, & frustratorias repellendo, quāto poterit, faciet breuiorem, prout hæc duabus Clementis luculentissimis constitutionibus latius continentur. Iudiciū ordinariū & solène est,

d clem. 2. de iudic. & clem. sèpè. de urb. signi.

in

in quo exquisito & soléni iuris ordine seruato proceditur: vt putà, libellum porrigendo, liré contestando, & alia facièdo, de quibus j. latius visuri sumus.

DE PROCURATORIBUS,
TITVLVS II.

Iudicia exercemus per nosmetipsos, & per procuratores, uel syndicos: & quot procuratorum species. h. d.

EXpositis generibus iudiciorum, consequens nunc est, vt videamus, per quas personas illa exerceri possint. Exercemus igitur iudicia non solum per nosmetipsos, verum etiam per procuratores nostros, aut syndicos. Procurator est, qui aliena negotia mādato domini, vel quasi domini administrat. Syndicus^a est vniuersitatis defensor, & procurator. Porro procuratorum duę sunt species: alij enim dantur ad iudicia, alij ad negotia extra iudicium explicanda.

Procurator constitui potest paterfamiliās, & filiusfamiliās: & ad negotia potest procurator constitui, qui natus est annos xvij. ad iudicia solum natus uiginti quinque. h. d.

Potest autem ad iudicia non solum paterfamiliās, verum etiam filiusfamiliās^b, nullo intercedente patris consensu, fieri procurator, si legitimam ætatem compleuerit. Licet enim quis post xvij. annum procura-

tor ad negotia licitè constituitur, ad iudicia tamé, nisi maior xxv. annis fuerit, constitui non poterit.

Natus annos xiiij. potest esse in iudicio super causis spiritualibus per se, & per procuratorem, non obstante patria potestate. h. d.

Aliud^c tamé iuris est in principali: nam si is ad quartumdecimum ætatis annum peruenerit, in causis beneficialibus, & alijs spiritualibus, necnon ab iisdem dependentibus, ad agendum, defendendumque per se, vel procuratorem, perinde admittendus erit, atque si vigesimum quintum ætatis annum natus esset, nec^d vlla patrię potestatis, vel voluntatis erit habenda ratio: quanquam aliàs regulariter filiusfamiliās sine patris assensu in iudicio esse non possit.

Quomodo sit agendum, si minor quatuordecim annis in causis spiritualibus in iudicio esse uelit. h. d.

Quòd si^e quartumdecimū annum natus non fuerit, in huiusmodi causis, nec agere, nec defendere per se poterit, sed vel p Episcopū, vel eiusdem officialem ad has lites curator sibi dādus erit, vel si maior infante fuerit, cum autoritate alterius eorundem procuratorem constituere poterit.

Delegatus sedis Apostolicę in causis, que agitantur coram se pro minori quatuordecim annorum, potest eisdem curatorem dare, uel auctoritatem constituendi procuratorem. Et

cap. fin. de iudi. in 6.

d cap. si. Si in huiusmodi. de iud. in 6.

e cap. fin. Si uero. de iud. in 6.

a extra. de syn dico.

b cap. qui generaliter. d. 1. & seq. eo. tit. in 6.

mnis, qui non prohibetur, potest esse procurator. h. d.

cap. fin. §. delegatus. de iud. in 6.

Quinetiam^a Apostolicæ sedis delegatus, & ab eodē subdelegatus ad eas duntaxat causas, quæ coram ipsis ventilandæ fuerint, vel curatorem dare, vel procuratoris constituendi autoritatem præstare poterunt. Constitui autem poterit non solum clericus, verum etiam laicus. Regulariter^b enim omnis, qui non prohibetur, ad procuratoris officium idoneus habetur.

cap. 1. eod. tit. in 6.

Si duo dati sint procuratores in solidum, occupantis erit melior conditio, nisi in mandato sit comprehensum contrarium: quo casu solum altero nõ ualente, uel nolente prosequi, poterit inchoatum negotium suscipere, nisi is, qui non prosequitur, alium substituerit. Si non sint dati in solidum, unus sine alio procedere non poterit. h. d.

cap. si duo. eo. tit. in 6.

Et tã vnus, quàm plures possunt in vna causa constitui procuratores. Si tamen^c duo simul, non adiecto, quòd in solidum sint procuratores, constituentur, vnus sine altero non admittetur: secus, si sint in solidum constituti: tunc enim illius melior erit conditio, qui per litis contestationem negotium primus occupauerit. Et dominus litis factus alterum excludet, nisi constituens dixerit, quòd occupantis conditio melior esse non deberet. Tunc enim si eum, qui occupauit, aut

legitimè impediri contingat, aut prosequi fortè noit, poterit alter negotium ab alio inchoatum suscipere ac perficere, dum tamen ab alio alius nõ fuerit substitutus.

Procurator constitutus etiam ad ea, quæ speciale mandatum exigunt, non potest explicare ea, quæ exigunt mandatum speciale, nisi in procuratorio sit facta expressio aliquorum articulorum speciale mandatum exigentium: quo casu etiam non expressos articulos poterit exequi procurator. h. d.

Sed siue vnus sit procurator, siue plures, fines mandati diligenter custodiendi erunt, vsque adeo vt si generaliter^d quis ad omnia, etiam speciale mandatum exigentia constitutus procurator fuerit, ex vi generalitatis huiusmodi ad aliquem articulum, in quo mandatũ speciale exigitur, admitti non debeat, nisi clausulã generalẽ quorundam articulorum speciale mandatum exigentium subsequatur expressio: puta, transactionis, & iuramentum deferendi. Tunc enim & non expressos casus mandatum complectetur.

cap. qui ad agendum. co. tit. in 6.

Mandatum nõ completitur maiora, quàm sint in procuratorio expressa. h. d.

Crimina^e tamen, vel defectus in personam electi, siue eius, cuius fauore, vel faciendæ, vel iam facta est prouisio, nec huiusmodi generalitatis, vel expressio nis obtentu, opponendi facultas cõpetit, nisi super hoc aliud in

clem. 2. eod. tit.

in

in mandatis habeat. Nam huiusmodi generale mandatum grauiora, vel maiora, quàm in ipso procuratorio sint expressa, non complectitur.

Procuratori ad negotia liberum est quandoque substituere. Procuratori uero ad iudicia substituitur solum in casibus hic expressis. h. d.

Sed & illud non est omittendum, quòd licet procuratori ad negotia liberum sit aliud quandoque constituere, iudicario tamen minimè id concedi, nisi aut lis fuerit contestata, vel in rem suam datus sit, vel à domino substituendi fuerit concessa potestas: quo casu etià nò expressam personam poterit in procuratorem eligere.

Regulariter in causis criminalibus non potest interuenire procurator. h. d.

Non tamen in omni iudicio procurator interuenire potest. In criminalibus enim causis neque accusator, neque accusatus, nisi per se ipsos impetere, vel defendere permittuntur, nisi vel ab illustri ppulsanda sit iniuria, aut rei contumacia sit excusanda, vel contra accusatorem sit excipiendum, aut de leui crimine tractetur, aut si de graui agendum sit, ciuilitè agatur.

Clerici & monachi non possunt esse procuratores, nisi propriae Ecclesiae, urgente necessitate & superioris iussu. h. d.

Sed nec omnes ad procuratoris officium temerè admitti

debent. Ideoq; Episcopus & vniversi sacerdotes, cum ad solam Dei laudem, piorumq; operum actiones sint constituti, ab huiusmodi ministerio excludendi erunt. Idem quoq; obtinet in monachis: nam & illos, cum solitaria vità degere profiteantur, à forensi strepitu, ac litigijs summoueri conuenit. Planè monasterij exigente utilitate, vel necessitate, & Abbatibus accedente imperio, ad procuratoris officium accedere minimè prohibentur.

Clerici regulariter coram secularibus iudicibus postulare non possunt. h. d.

Postulandi quoque officium clericis, qui stipendijs sustentantur Ecclesiasticis, coram seculari iudice in secularibus negotijs interdicitur, nisi propria causam, vel Ecclesiae suae profectui fuerint, vel nisi urgente necessitate pro coniunctis, aut miserabilibus personis postulare velint.

Excommunicati nec proprio nomine, nec alieno possunt esse in iudicio, nisi ad defensionem. h. d.

Hi verò, qui excommunicationis vinculo innodati sunt, non solum procuratorio nomine iudicio interesse nò possunt, verum etiam nec proprio: actore tamen impugnante, excommunicato reo legitimae defensionis copia non est adimenda.

f

e extra. ne clericis, uel monachis.

f can. monachi. 16. q. 1.

g clem. 3. eod. tit.

h cap. 1. extr. de postul.

i cap. fin. extr. de postul.

k capit. intellectus. extr. de iudicijs.

a cap. 1. §. fin. eo. tit. in 6.

b d. cap. 1. §. li. cet. d. tit. in 6.

c can. in criminalibus. 5. q. 3. glos. 1. in cap. ueniens. extra. de accusat.

d can. absens. §. uis. 3. q. 9.

*Procurator vniuersitatis, in qua sunt exco-
municati, non potest à iudicio repelli, nisi tri-
bus casibus. h. d.*

*cap. fin. eod.
tit. extra.* Sed bellè dubitari contigit,
an vniuersitatis^a alicuius pro-
curator ex eo repelli debeat,
quòd maiores & iurati, p quos
eadem vniuersitas regitur, tem-
pore, quo iniunctum fuit pro-
curationis officium, erant ex-
communicationis sententia in-
nodati, quasi & ille repelli de-
beat, cuius non recipiuntur au-
thores? Et responsum est, hu-
iusmodi procuratorem non re-
pellendum, nisi vel illi ipsi ex-
communicati in literis procu-
rationis essent expressi, vel a-
liàs eorum autoritate procu-
rationis institutio facta fuisset,
aut ipsa vniuersitas excommu-
nicationis conscia simul cum
eis eundem procuratorem con-
stituisset.

*Procurator reuocari potest expressè, &
tacitè & tacitè, puta si dominus per se inci-
piat causam tractare. h. d.*

*cap. si quem.
d. secus. co.
tit. in 6.* Tandiu autè durat quis pro-
curator, quandiu is, qui eum
constituit, reuocet, siue expres-
sè, siue etiam tacitè. Vnde^b si tu
Titium simpliciter procurato-
rem constitueris, isq; in iudicio
procuratorio nomine esse cœ-
perit, deinde tu, siue ante litem
contestata, siue post, ad causam
ipsam venias, nõ vt ipsis absistas,
sed vt causam eandè tractes, tra-
ctando causam Titium procu-

ratorum reuocare cœpseris: nisi
quòd non animo reuocandi fa-
cias, vel expressè professus fue-
ris, vel ex aliquibus appareat
coniecturis.

*Actus præcedens subsequentem limitat, et
interpretatur. h. d.*

Sed si eundem Titium sub ea
forma^c, quoties te abesse conti-
gerit, procuratorem constitue-
ris: & postmodum per te ipsum
causam tractes, non propterea
tamen procuratorem reuocare
videris. Quinimò Titius, quã-
docunque abesse te contige-
rit, procuratoris assumet offi-
cium.

*Procurator qui substituit, non potest substi-
tutum reuocare, nisi & reuocandi habeat po-
testatem. Et procurator, qui substituit in una
causa, non prohibetur in alijs se intromittere.
hoc dicit.*

Hæc autem de reuocatione
domini sunt intelligenda. Nam
si à procuratore tuo^d alius pro-
curator legitimè substituat, post
mãdatum susceptum, etiã
si eo substitutus vsus nõ fuerit,
ab illo reuocari, nisi etiam po-
testas reuocandi fuerit eidè con-
cessa, non potest. Sed si, cum
ad plures, vel ad omnes causas
Titium generaliter procurato-
rem constituisset, is in vna, vel
in altera substituerit, in reliquis
procuratoris officium exercere
minimè prohibetur.

*Acta cum procuratore reuocato, donec igno-
ratur reuocatio, tenent. h. d.*

Ad

Ad hæc etiam admonendi sumus, quòd si ignorante iudice, vel aduersario, post contestatã litem mandatum reuocatum fuerit, ratum esse debet iudiciũ, in quo quis post ignoratam reuocationem quali procurator versatus fuerit.

Matrimonium contractum per procuratorem reuocatum non tenet, licet reuocatio non uenerit ad notitiam partium. b. d.

Non sic tamen in matrimonio statuitur^b: nam si procurator ad contrahendum specialiter constitutus, ante quã contractat, à domino reuocatus fuerit, contractum postmodum matrimonium, licet tam procurator, quã ea, cum qua contraxit, reuocationem huiusmodi penitus ignorauerint, nullius momenti penitus exister: cum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere non potuit.

Acta iudicij post reuocationem procuratoris non ignoratam, non tenent. b. d.

Quòd si scientibus iudice^c & parte mādaturum reuocatũ fuit, & nihilo minùs est in iudicio processum per procuratorem reuocatum, tam alia acta, quã ipsa sententia nullũ afferet domino præiudicium: cum falsi procuratoris exceptio^d non solum ante sententiam, verùm etiam postea possit obijci: qua probata iudicium prorsus nullum redditur.

Refutatio mandati non impedit refutantiẽ acceptare, si mandans perduret in uoluntate mandandi. b. d.

Non^e idem iuris statuetur in eo, qui absens procurator constitutus præsentatum sibi mandatum suscipere nolle dixerit. Is enim refutatione huiusmodi nequaquam obstante, quandiu constituens in eadem uoluntate persistit, ad libitum mādaturum acceptare poterit.

Receptio instrumenti, & cautio domini operantur, quibus procurator nõ possit renũciare mandato, sed teneatur defendere.

At^f literis, vel instrumento, quibus te aliquis in causis suis procuratorem constituens, pro te debito modo cauit, simpliciter nulla facta protestatione, à te scienter receptis, non potes postea recusare illius defensionem: imò cogi poteris illum defendere in omnibus causis, & negotijs, ad quẽ prædicta instrumenta, seu literæ se extendunt: cum per hoc ad omnium præstitisse uidearis assensum.

Morte constituentis expirat mādaturum, interdum etiam re non integra. b. d.

Morte quoque constituentis definit quis esse procurator, quod interdum obtinet etiam re non integra. Nam^g si prælatus, vel rector te pro beneficio suo, vel Ecclesia procuratorem constituat, & tu uiuente illo litem cõtestatus fueris, aut negotium aliter attigeris, post mortẽ tamẽ

^a capit. mandato. extra. cod. tit.

^b cap. fin. §. de procur. in 6.

^c cap. in sinuatione. & seq. extra. cod. tit.

^d capit. in nostra. extra. de procurat. in 6.

^e capi. licet is. cod. titulo. in 6.

^f clem. 1. cod. tit.

^g clem. fin. cod. tit.

illius, etiam quo ad ccepta, procurator esse desinit.

DE PACTIS, ET
Transactionibus,

TITVLVS III.

Metu iudiciorum interdum deuenitur ad pacta, ad transactiones, & ad compromissa. hoc dicit.

Consequens nunc est, vt videamus de serie, & actis ipsorum iudiciorum. Sed quia interdum accidit, vt iudiciorum metu litigaturi ad pacta & transactiones veniant, aut ad arbitros declinent, ideo prius paucis de his dispiciamus.

Pacta sunt seruanda, & per ea etiam indultis Apostolicis derogari potest. h. d.

Et quidem pacta inter quoscunque, quacunque de re inita, regulariter suam habere debent firmitatem: neque enim quiscquam, vt diuinum monet oraculum, ea quæ de labijs suis procedunt, irrita facere debet. Quod quidem vsque adeo obtinet, vt Apostolicis etiam indultis pactum derogat. Inde^a cum monasterio ab Apostolica sede libera sepultura concessa esset, pactumque esset cum Rectore parochialis Ecclesiæ, ne parochiani ipsius ad sepulturam reciperentur, responsum est, in dicto monasterio sepeliri eligentes, obstante conuentione, voti sui fieri non posse compotes.

^a cap. 1. de pact. in 6.

Pactum, per quod filia dotata renūciat hereditati paternæ, iuramento vallatum, tenet. hoc dicit.

Eodem etiam spectat^b, quod pactum à filia, dum nuptui traditur, cum patre factum, vt dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si iuramento vallatum sit, licet lege Ciuili improbetur, seruari debet: cum tale pactum non vergat in æternæ salutis dispendium.

Pactum quod tendit ad periculum animæ, non ligat. h. d.

Quod si seruatum in animæ tendat detrimentum^c, quia forte sit pactum de re turpi, veluti quod post mortem Titij clerici Scius in beneficio succedat: vel aliter de iure, vel de facto sit impossibile, nullam inducet obligationem.

Transactiones, quæ non sunt iuri contrariæ, seruari debent, & partium iuribus derogant. h. d.

Transactiones^d quoque similem iuris firmitatem obtinent, vsque adeo vt iuribus omnibus, quæ partibus, aut obtentu prescriptionis, aut priuilegij, seu quocūque modo suffragari poterant, vires adimant. Sed & hoc de illis transactionibus intelligere nos oportet, quæ non sunt iuri contrariæ. Alioqui si aut super re sacra^e, & litigiosa, aut in causa matrimonij interpositæ sint, nullum robur obtinent.

De

^b cap. 2. de pact. in 6.

^c cap. fin. ext. de pact.

^d cap. 1. ext. de trans.

^e cap. constitutus. & cap. fin. ext. de trans.

DE ARBITRIS,

TITVLVS III.

Qui sint proprie Arbitri. h. d.

cap. de iudici-
bus. §. arbi-
trarij. 2. q.
6.

Arbitri^a dicuntur proprie,
qui nullam potestatem
habentes, consensu litigā-
tium in iudices eliguntur, in
quos cōpromittitur, vt eorum
sententiæ stetur.

Tan in iudicem ordinarium, quān delega-
tum potest compromitti. h. d.

cap. cdm o-
lim. ext. co.
gl. pen. can.
de iudicibus.
2. q. 6.

Sed etsi qui legitimam in par-
tes potestatem habeant, ab eis-
dem tamen in arbitros eligi po-
terunt. Quòd non solum de eis
intelligendum est^b, qui ordina-
riam exercent iurisdictionem,
verum etiam de his, qui delega-
tam tantum obtinent.

Ponit personas, in quas non potest compro-
mitti. h. d.

cap. 2. §. ser-
ui. 7. q. 7.

Sed neque serui^c, nec, qui ser-
uis similes sunt, monachi & re-
gulares, arbitrium in se recipere
possunt. Ad hos enim quies,
oratio, & manuum labor, non
autem causarum spectat cog-
nitio. Hæretici quoque, apostata,
schismatici, infideles, & ex-
communicationis vinculo ob-
delictum proprium innodati,
Arbitrorum in se officium assu-
mere non poterunt.

In laicum de re spirituali non potest compro-
mitti, nisi sit clerico adiunctus, uel in eum
sit compromissum auctoritate Apostolica, hoc
dicit.

Sed nec in eum, cuius licet ex
delicto aliquo non sit læsa exi-
stimatio, laicus^d tamen est, de
re spirituali compromissum fieri
potest. Si tamen^e is, aut cle-
rico sit adiunctus, aut Apostoli-
ca auctoritate compromissum
susceperit, Arbitri partes exe-
qui minime prohibebitur.

d cap. contin-
git. ext. co.
e cap. per tur-
as. in fin. c.
xt. cod.

In fœminas non potest compromitti, nisi id
permittat regionis consuetudo, & ordinis.
Qui non prohibetur, potest recipere compro-
missum. h. d.

Fœminæ^f quoque, licet illæ
summæ opinionis existant, ab
omni iudiciali examine vsque-
adeo sunt separandæ, vt ex illa-
rum sententijs nulla pœna ad-
uersus illius contemptores, nul-
laque pacti exceptio oriatur, ni-
si regionis probata consuetudo
talium munerū participes illas
redderet. Cæteri verò, quos
neque sacrorum Canonum, nec
secularium legum statuta spe-
cialiter arcent, omnes ad tra-
ctanda arbitria admittendi e-
runt.

f cap. dilecti si-
lij. ext. cod.

Reperiuntur quidam, qui non possunt com-
promittere. h. d.

Sicuti autem ij, quos supra re-
censuimus, arbitria exercere, p-
hibentur, ita etiam illorum qui
dam compromittere non per-
mittuntur, qui tam ex libris Pô-
tificij, quàm Cæsarei iuris com-
modiùs cognosci poterunt.

Ponit causas, super quibus non potest com-

promitti. Et quod super matrimonio spirituali potest compromitti, secus super carnali. h. d.

a cap. pen. in fin. ext. de restit. in integ. *b* d. cap. pen. in initio.

Pleraq; etiam causæ arbitrorum notionem effugiunt: nam^a liberales, matrimoniorum, filiationum, monachationum, conuersionum, in integrum restitutionum: itē^b criminales, & quæ maiores iudices exigunt, per arbitros cognosci non possunt. Quod autem diximus de matrimonijs compromitti non posse, de carnalibus intelligendum est: nam quod de spirituali matrimonio compromitti possit, secundū ea, quæ suprà diximus, nulla est dubitatio.

Arbiter super pluribus, si super uno tantum pronuntiet, non expirat compromissum, nisi si habuerit à partibus facultatem ita pronuntiandi. h. d.

Finiuntur autem arbitria pluribus modis: utputà, sententiæ prolatione, & temporis lapsu. Sententiæ prolatione finiuntur arbitria, cum de omnibus, de quibus compromissum fuerit, arbiter pronuntiauit. Nam si de quibusdam tantum sententiam rulerit, nisi talem pronuntiandi potestatem à partibus habuerit, compromissum non expirat.

Termini lapsu compromissum expirat. h. d.

Lapsu temporis expirat arbitrium, cum terminus compromisso comprehensus re infecta labitur.

Morte tam arbitrorum, quàm compromit-

tentium expirat compromissum, nisi specialiter sit dictum de hæredibus Compromittentium. h. d.

Mortis^c quoq; interuentu cōpromissa irritantur, tam arbitrorum, quàm etiam litigatorum. Compromissum^d enim in compromittentis heredes non extēditur, nisi de his quoq; specialiter caueatur. Sunt & alij modi, quibus compromissa finiuntur: quos tamen, ut ad cōceptum iudicarij ordinis propositum festinemus, ex alijs iuris libris cognoscendos relinquimus.

DE IN IVS VOCANDO,

TITVLVS V.

Iudex debet habere notarium, uel duos viros idoneos, qui scribant acta iudicij. h. d.

ERgo si partes neque pactionibus, neq; trāfactionibus, neq; compromissis concordare reddi poterunt, ad iudicem deueniendum erit. Illud autē imprimis pspicere iudicē oportebit, ne scilicet debitæ solennitates in iudicio prætermittantur: adhibebitq;^e publicam perfonam, aut duos viros idoneos, qui vniuersa acta iudicij conscribant, ut Innocentiana constitutione, in generali concilio edita, latius continetur.

Initium iudiciorum est citatio, sine qua omnes alius regulariter sunt nulli. h. d.

Omni-

c cap. pen. ext. de offic. de leg. cap. ex parte. in fi. ext. cod. *d* cap. fin. ext. cod.

e cap. quoniam contra. ext. de probat.

*gl. pen. cap. ecclesia san-
ctæ Mariæ.
ext. de con-
stit.* **Omnium** ^a autem iudiciorū
instituentorum principium &
fundamentum sunt citationes,
sine quibus omnia, quæ aduer-
sus absentes in omni negotio,
aut loco aguntur, viribus carēt.
Nam neq; naturalis, neque ciui-
lis ratio quēquam indefensum
iudicari permittit. Quicumque
igitur cum altero iudicio contē-
dere voluerit, ante omnia cura-
re debet, aduersarium ita mo-
neri, vt sese coram iudice exhibere teneatur.

*Ex quatuor capitibus elusoria redditur cita-
tio: & citatus à non suo iudice non tenetur cō-
parere. h. d.*

gl. 2. cap. pen. 3. q. 2. Fit tamen interdum pluribus
modis ^b, vt quis vocationi de se
factæ parere non compellatur,
vtputà ex personæ qualitate, lo-
ci conditione, temporis ratio-
ne, & forma citationis. Perso-
næ qualitas inefficacem reddit
citationem tam ius dicentis,
quàm etiam in ius vocati. Nam
si te is in ius vocet, quem ti-
bi iudicem non esse competen-
tem manifestum sit, dubio pro-
cul ad comparendum vocatio
talis te minimè coarctabit.

*Qui legitime citatus mutat iudicem, non
propterea potest declinare iudicē, cum sit præ-
uentus. h. d.*

*cap. pe. ext. de foro com-
petent.* Si tamē ^c contigerit eum, qui
legitime citatus fuerit, alterius
postmodum fieri iurisdictionis,
quasi præuentus, ius reuocandi
forum non habebit.

*Citatus ad instantiam spoliatoris non tene-
tur comparere. h. d.*

Idem iuris est, si iudex quidē
tuus sit ^d, ex eo tamen te man-
det vocari, vt in iudicio cū spo-
liatore tuo stare cōpellaris: nec
enim antea comparere cogaris,
quàm ad omnia Canonice resti-
tutus fueris ^e.

*Ex qualitate loci citatio non arstat ad com-
parendum. h. d.*

Locus ^f quoq; ad quem voca-
tus fueris, tunc inualidam red-
dit citationem, cū aut incer-
tus est, aut citantis nō subest iu-
risdictioni. Idem etiā dici po-
terit, si citāndus extra iudicis ter-
ritorium moram trahere cōpe-
riatur. Tunc enim ius dicēti im-
punè non pareretur. Quēadmo-
dum & si locus citatione desi-
gnatus pestilēs sit, aut aliās pro-
citato malè tutus ^g.

*Diebus feriatis in honorem Dei etiā ex cō-
sensu partium non potest procedi. Et angustia
temporis ad comparendum dati, uariat citatio-
nem. h. d.*

Sed & si te iudex iusserit a des-
se, aut inter angusta nimis tem-
pora, aut quę venerāda sint diui-
ni cultus gratia, nullas vires ha-
bebit talis iussio ^h. Quāvis enim
nō prorogare, sed expedire de-
ceat quæstiones, vsque adeo ta-
mē his diebus iudiciorū strepi-
tus debet conuiescere, vt nisi
vel necessitas cogat, vel pietas
suadeat, cōsentiētibus etiā parti

d. gl. 2. cap. pen. 3. q. 2.

e. can. si. in. fi. 5. q. 2.

f. gl. 2. cap. pen. 3. q. 2.

g. cap. ex parte tua. ext. de appell.

h. cap. fin. ext. de ferijs.

bus, processus habitus non teneat.

Ferijs indultis hominum causa remittitur potest. h. d.

a cap. fin. in fin. ext. de ferijs.

Aliud^a tamen obtinet, si ob hominum necessitates feriae indultae fuerint. Tunc enim acta cuncta tenent, si de partium processerint voluntate.

Delegatus debet in citatione inferere tenorem suae commissionis, & designare auditorium. Secus est in Ordinario. h. d.

b cap. 2. ext. de dilat. gl. 2. can. pen. 3. q. 2.

Iam verò multum interest, de legatusne citet, an Ordinarius. Ille enim, cum aliena utatur iurisdictione, longè remotos, non nisi literis commissionis^b suae tenorem continentibus, & intra certa spacia quem vocare poterit. Et cum proprium non habeat auditorium, certum huiusmodi literis locum, ubi se citatus exhibere valeat, designare illum oportebit: cum in Ordinario nulla subsit huiusmodi necessitas.

Ponit, quid agendum sit delegato, si iurisdictionis eius expirat in peremptorio. h. d.

c cap. consilium it nos. ext. de offi. de lega.

Item in delegato quaeri potest, si peremptorie^c partes is citaverit, & earum altera, die data, sese absentat contumaciter, an saltem circa ultimam diei partem sit in negotio procedendum? & utrum, si duxerit expectandum, sit iterum citandus contumax? Et in hac specie mul-

tum interest, duret iurisdictionis post peremptorium terminum, an expiret. Primo enim casu, in diem alteram aequitate sua dente iudex expectare poterit, nec propterea peremptorio elapso, pars contumax citanda erit, nisi gratiam eidem fecerit benignitas iudicantis: posteriore verò, ne frustra iudicialis instantia evanescat, si partes, cum id noverint, sese iudici non praesentauerint, hora, qua congruè procedi possit ad exequendum, propter quod eis legitime terminum peremptorium assignaverit, ad executionem liberè procedere poterit. Discretus tamen iudex in assignatione peremptorii, non debet iurisdictionem suam, nisi necessitas urgeat, adeò coarctare.

Citatus potest ex legitimo impedimento non comparere, quo tamen cessante debet se iudici praesentare. h. d.

Adhuc, tamen si omnia solenniter peracta fuerint, nec vocatus accedat ad iudicem, quibusdam casibus excusandus erit: ut puta si facto adversarii impeditus, aut ad maius tribunal vocatus, vel vinculis, aut infirmitate detentus, aut alijs^d similibus causis implicatus non accesserit. Debet tamen cessante impedimento, quanto potuerit citius, iudici suam copiam face-

re^e.

d cap. quomodo. S. si aut. de carnal. ext. ut lue non contest. e cap. cum dilecti. ext. de dolo & contum.

DE

DE DOLO ET CON-
tumacia, & in pos-
sionem mis-
sione,

TITVLVS VI.

Quis dicatur contumax, & quid sit contu-
macis, & quibus pœnis puniatur. h. d.

Rgo iuridicè vocatus, &
E nulla legitima causa impe-
ditus, si se iudici præsentare
neglexerit, aduersario accu-
sante, contumaciæ crimen in-
currit. Est enim contumacia,
erga iudicem, vel prælatum cõ-
missa inobedientia. Hæc autè
variè iuribus coërcetur: nunc
enim litis damno, nunc multa,
nunc expensarum refectione,
& rei sequestratione, vel Eccle-
siasticæ sententiæ^b inno-
datione ob contumaciam suam con-
uentus afficitur.

Actor mittitur in possessionem rerum rei
contumacis, & post annum efficitur uerus
possessor, reseruata quæstione super proprie-
tate. h. d.

Illud quoque videtur ordina-
rium, ut contumace aduersario
tuo existente, in possessionem
earum rerum, de quibus quæ-
stio vertitur, vel^c quæ aliàs sunt
in patrimonio rei, p modo de-
biti, si personalis instituat^a a-
ctio, custodiæ causa inducaris,
ut tædio affectus reus veniat ali-
quando responsurus. Quod^d
si adhuc per annum in sua con-
tumacia perseverauerit, iudice
decerente uerus possessor effi-

cieris, super proprietate dunta-
xat aduersæ parti defensione
reseruata. Sed si missus in pos-
sionem^e fructus dilapides,
sequestrand^e erunt, & quod di-
stractum est, in pristinum statû
erit reuocandum.

Si ob potentiam aduersarij contumacis non
possit actor possessionem ingredi, uel illam a-
miserit, nibilo minus efficitur uerus possessor
elapso anno. h. d.

Si tamen propter rei poten-
tiam^f, siue dolum, contigerit, ut
intra annum rem custodiendâ
nancisci non possis, vel etiam
acquisitam amittas, ne contu-
max melioris, quàm obediens,
conditionis existat, de Canoni-
ca equitate sancitum est, ut hoc
etiam casu uerus, elapso anno,
possessor actor constituatur.

Si reus contumax dederit cautionem de stã-
do iuri, nec multandus est, quod aduersarium
non fuerit passus esse in possessione. Et misio-
nem passus restituatur. h. d.

Hoc tamen g tunc obtinet,
cùm reus nullam cautionem
præstitit: nam si de stando iuri
cauerit, nec multandus, quod
in possessione actorem esse pas-
sus non fuerit, & misionem pas-
sus ilico restituendus erit.

Actor anno laps^o non reputatur possessor,
si per cion steterit, quo minus intrauerit posses-
sionem. h. d.

Idem^h iuris est, si annus la-
psus esse proponatur, per reum
tamen non steterit, quo minus

^e cap. 2. extr.
de sequestr.
poss.

^f cap. cõttingit.
extr. eod.
tit.

^g cap. 1. eod.
tit. extra.

^h cap. 2. in fine
extrau. de
eo qui mit.
in poss.

ⁿ cap. cum di-
lecti. in fin.
extra. eod.
^b cap. tuæ fra-
ternitatis.
extra. ut lite
non conte-
stata.

^e cap. fin. 5.
in alio is. e-
tra. ut lite
nõ contest.

^d cap. 1. extra.
de eo qui
mit. in poss.

ante terminum, & possessionem receperit, & cautionem dederit.

Excommunicatus à delegato Principis etiã delegato mortuo non potest ab Ordinario absolui, uel alio, præter quàm in mortis articulo, uel de mandato Papæ. h. d.

cap. pastoralis officij. §. præterea. extra. de offic. ordin.

Quæri^o cõtingit, si delegatus, qui reum propter cõtumaciam manifestam excommunicationis vinculo innodauit, vel petiorem causa rei seruadæ in possessione induxit, rebus eximatur humanis, an eidem iuri parere volenti, & idoneam cautionem offerenti ordinarius absolutio- nis beneficiũ imperti- ri, & possessione restituere valeat? Et responsum est, quod cum delegatus, quo ad hoc, sit Ordinario maior, excommuni- catus ab eo non potest per ali- um, præter quàm in mortis arti- culo, sine mandato summi Pon- tificis absolutionis gratiam ob- tinere, vel possessione recupe- rare, nisi alius ei in onere succes- serit, & honore.

Passus missionẽ, si mortuo delegato præ- set infra annum cautionem de parendo iuri, etiam post annum recuperabit possessionem. hoc dicit.

cap. pasto- ralis officij. §. præterea. uel ue- runtamen. extra. de of- fic. ordin.

Sed^{ne} missus in possessione verus efficiatur post annũ pos- sessor, missionem passus coram Ordinario, vel, si eius copiam habere nequiverit, coram pu- blicis & honestis viris, vt quasi præscriptione interrumpat an-

nalem, offerre, ac præstare pote- rit de parendo iuri cautionem, vt sic etiam post annum per A- postolicam sedem possessione recuperare mereatur.

In causis beneficialibus non habet locum missio in possessionem, sed in locum eius pote- rit procedi lite non contestata. h. d.

Sed^o ista quidem tunc proce- dent, cum de profanis rebus e- rit disceptatio: nam qui super dignitate, personatu, vel benefi- cio Ecclesiastico obrinendis cũ aliquo litigat possessore, ob par- tis aduersæ contumaciam in possessionem mittendus nõ e- rit, ne per hoc ad ea ingressus vi- tiosus pateat. Licebit tamen iu- dici hoc casu etiam lite non cõ- testata diligenter examinato ne- gotio, ipsum sine debito termi- nare contumaciam absentis di- uina replente præsentia.

Contra reum contumacem, si de causa li- queat, potest ferri sententia etiam in causa pro- fana lite contestata contra actorem uero etiam lite non contestata, h. d.

Quod interdum etiã in pro- fanis obrinebit: vtputa^d, si con- testata lite reus contumax fue- rit, & de causa liqueat, vel actor ipse contumaciæ crimen incur- rat: quo casu etiam lite non cõ- testata instante reo iudex, & tes- tes recipere, & sententiam fer- re debet.

Si actor non uenerit in termino, ad quem reum citari fecerit, debet reo reficere expẽsas, & cauere de in posterum comparendo: aliud non

capit. un. de eo qui mittitur in possessionem. in 6.

cap. causam que. & cap. sequen. extra. eod.

non

non admittitur ad aliam citationem. h. d.

capit. 1. eod. tit. in 6.

Idem quoque actor, si ad terminum, ad quem aduersarium citari fecerit, venire contempserit, venienti reo in expensis propter hoc factis legitimè condemnabitur: & ad alià citationem minimè admittendus erit, nisi de fideliter in posterum comparando idoneam cautionem dederit.

Iudex debet esse contentus una poena ex pluribus, quæ aduersus contumacem competunt, & ex crescente contumacia potest etiam ad alias procedere. h. d.

Quod autem diximus, iuribus variè contumaciam coerceri, non est ita accipiendum, quasi omnes simul poenas ius dicēs infligere cōtumaci debeat, sed quòd variarum poenarum sibi datur optio: vnde altervtra, quæ magis timeri debeat, iudex à principio cōtentus erit, ad alià nihilo minùs processurus, si hoc meruerit proteruitas contumacis.

DE LIBELLI CONCEPTIONE, & oblatione,

TITVLVS VII.

Actor reo comparente debet clarum iudicii libellum offerre. Et quid sit libellus. h. d.

can. inducia. 5. offeratur. 3. q. 3.

In primis igitur reo in assignato termino comparente iudici libellum actor offeret, & illud ita clarum & planum, ut ex eius inspectione deliberare re-

us valeat, vtrum cedere velit, an contendere: atque ut, si contendendum sit, dispicere valeat iudex, quemadmodum à se concipienda sit sententia. Nihil enim aliud est libellus, quàm breuis scriptura claram actoris intentionem continens, & contra aduersarium necessariò concludens.

Libellorum alij sunt accusatorij, alij conventionales. h. d.

Porrò libellorum duæ sunt species: alij. n. sunt accusatorij, alij conventionales. Accusatorij sunt, quibus quis aliquos apud iudicem alicuius criminis reos defert: de quibus quidem in præsentem nobis non est institutus sermo, sed infra suo loco & ordine dicetur. Conventionales sunt, quibus in ciuilibus disceptationibus utimur, dum rem nostram, aut quàm nobis deberi putamus, in iudicio petimus.

Quæ debeat continere libellus, & quòd ineptus, uel obscurus libellus non obligat ad respondendum: & quòd iudex illum potest la-cerare. h. d.

Exprimet igitur oblati libellus, nõ solum agentis, & cõuenti nomen, sed & ius dicēris, & petitiæ rei, & actionis qualitatē. Et si personali experientia sit actione, petendi quodque causa exprimenda erit: alioqui nec cõuentus respondere tenebitur, & iudex libellum

cap. 1. in gl. 1. extr. de libel. obligatio.

gloss. 1. cap. 1. extra. eod. tit. can. per scripta sit. 5. libellorum. 2. q. 8.

d. gloss. 1. cap. 1. eod. tit. extra.

cap. 2. extra. eod. tit. cap. 1. extra. eod. tit.

non legitimæ cōventionis formam continentem concerpere ac destruere poterit.

Plures dantur casus, in quibus solennis libelli porrectio non est necessaria. h. d.

in clem. sæpè. de verb. signific.

Sunt tamen casus, in quibus solennis hæc libelli oblatio minime est necessaria: veluti in quibus de plano ac sine strepitu & figura iudicij procedendū erit, & in quibus etiam non cōtestata lite testes recipi possunt, & alij plures.

Bene faciet iudex, si rem terminare quæret sine tela iudiciaria. h. d.

In his quoque casibus, in quibus libelli est necessaria porrectio, probè iudex fecerit, si principales personas, vel in subsidium etiam aduocatos factum ipsum proponere iusserit, & sine tela iudiciaria controuersia terminare tentauerit.

Oblato libello debent reo dari dilationes ad excipiendum, & ad euitandam obscuritatem una materia est uno in loco tractanda. hoc dicit.

in can. induc. §. offeratur. 3. q. 3.

Oblato tamen secundum iuris ordinem libello, certæ reo convento indulgentiæ sunt induciæ^b, quibus deliberet, cedendum sibi sit, an contēdendum: acceptandus, an recusandus iudex: deniq; vt proponat, si quas habet, exceptiones. Quæ propterea comparatæ sunt, vt ij, ad uersos quos instituuntur actiones, defendātur. Harū verò quædam ante litis contestationem

opponendæ erunt, quædam verò etiam post contestatam litē. Sed ne, si qui inter has alieni tractatus medij fuerint interiecti, huiusmodi sectio obscuritatem pariat, videamus nunc generaliter de exceptionibus.

DE EXCEPTIONIBUS, & REPLICATIONIBUS,

TITVLVS VIII.

Quid sit exceptio, & quotuplex eius est species: dilatoria, & peremptoria. Et quod dilatoriarum quædam respiciunt iudicē, quædam actorem, quædam reum, quædam causam. hoc dicit.

EXceptio est c actionis, vel intētionis exclusio. Exceptionum summa diuisio in duo genera deducitur^d: aut enim sunt dilatoriæ, aut peremptoriæ. Dilatoriæ sunt, quæ rē & iudicium differunt. Harum quædam iudicis personam respiciunt, quædam agentis, quædam rei conventi, quædam verò actionis & causæ qualitatem. Personam iudicis respiciunt, vel quæ illius incompetentiam arguunt, vel de ipso suspicionem ingerunt, secundum ea, quæ suprâ suo loco latius exposuimus. Et hæc declinatoriæ quoque poterunt appellari. Actoris partem illæ spectant, quæ illum non legitimam in iudicio standi personam habere demonstrant: quales sunt, procuratoriæ: vtputà, si quis per mo-

na-

glos. in uerb. irritari. cap. dudum. c.ij. extra. de uerb. signific. gloss. in cap. ex parte. extra. de foro competent. gloss. x. cap. exceptionum. extra. eod. de excepti.

nachum, aut regularem, aut clericum agere velit. Item si quis ut tutor, vel curator, vel procurator, vel syndicus cōpareat, & illum tutorem, vel curatorem, vel procuratorē, vel syndicū esse negetur, vel sua nō interesse, vel audiri non debere protestetur, & si quę sunt his similes. Ex persona rei deducuntur: veluti si quis ab eo, qui alienam litem defendit, de iudicato soluendo cautionem postulet, aut si ab actore se spoliatum esse reus conuentus coram iudice queratur, & propterea restitutionis beneficium implorer, vel si actorē ex legitima causa domum reuocet. Actionem & causam respiciūt, ut cum proponitur de ineptitudine, aut incertitudine libelli, aut de litis pendentia, aut cum nondum diem solutionis venisse prætenditur.

Declinatoriæ exceptiones proponi debent ante omnem exceptionem, alioqui amplius opponi non poterunt. h. d.

Hæ verò regulariter omnes ante litis contestationem proponi debent: sed quas declinatorias appellauimus, non modo ante litem contestatam, verum etiam ante omnem dilatoriam exceptionem opponere reum oportebit: alioqui si aliā primò proposuerit, cum per hoc in iurisdictionem eius, coram quo proposuit, consensisse videatur, eiusdem iurisdictionis

nem serò declinare conabitur.

Dilatoriæ exceptiones, non declinatoriæ regulariter proponuntur ante litem contestatam, quandoque tamen etiam post. h. d.

Ergo in initio litis declinatoriæ opponi debent, & probari: cæteræ post oblatum libellū ante litē contestatā intra terminū à iudice assignatum, quandoquē opponi, & probari poterunt. Sed & lite contestata quandoque eas opponere licebit, veluti si qua nuper reo cōpetens exorta fuerit, vel is, qui eam opponere voluerit, postmodum ad suam notitiam pervenisse iurando fidem faciat, vel esset huiusmodi, quæ retroactum processum nullum redderet, ut est ea, quæ vel mandati, vel iurisdictionis defectum arguit.

cap. pastoralis. in fi. extra. cod. tit.

Et ex loco, & ex tempore, & ex alijs fontibus ducuntur exceptiones. h. d.

Ducuntur autem huiusmodi exceptiones non solum ex supra positis causis, sed etiam ex loco, ex tempore, & ex alijs pluribus, ut tam Pontificij, quam Cæsarei iuris libris facile est legentibus cognoscere.

Exceptio excommunicationis licet sit dilatoria, tamen potest opponi & ante, & post litem contestatam. h. d.

His annumeranda est etiam

a cap. excep-
tionem ex-
communicatio-
nis. extr. co.

excōmunicationis ^a exceptio, quæ licet & ipsa dilatoria sit, à cæteris tamen dissimilem naturam sortita esse deprehenditur: nec enim post oblatum tantum libellum ante cōtestatam litem, velut cæteræ, sed in qualibet parte litis opponi poterit ^b, peremptorio termino ad proponendū exceptiones declinatorias & dilatorias præfixo minimè obstante. Quod est in hac exceptione specialiter observandum, ne quisquam in periculum animæ suæ excommunicato communicare compellatur: quòd si eam reus omiserit, ut actor sumptibus & laboribus fatigetur, in expensis legitimis condemnandus erit.

In opponenda exceptione excommunicationis, servanda est certa forma. h. d.

Sed cum per malitiam hæc exceptio in iudicijs opponeretur frequentius, Innocentiana constitutio cōsultissimè cautum est ^c, ut certa in ea proponenda forma servari debeat, uti ex ipsius constitutionis tenore facile apparere potest.

Exceptio excommunicationis potest auctori opponi in prima tantum instantia, non in secunda. Idem de cæteris dilatorijs. h. d.

d cap. signifi-
cavit. extra.
cod.

Hæc ^d tamē in prima tantum instantia sibi locum vendicant: quòd si succubens actor appellaverit prætextu excōmunicationis oppositæ, à p̄sequutione

appellationis minimè excludendus erit: quod & in cæteris dilatorijs multò magis locum obtinet.

Reus excōmunicatus licet reconvenire non possit, admittitur tamen ad proponendas suas legitimas defensiones. h. d.

Reus ^e autem nullo obstante excommunicationis vinculo, velut rectè cōvenitur, ita ad legitimas defensiones semper admittitur. Satis enim absurdum esset, si actore impugnate defensionis copia reo denegaretur: quia sic multoties condemnaretur absolvendus. Reconventionis tamen potestas eidè minimè permittitur.

Superius dicta de excommunicatione, intelliguntur de maiori. h. d.

Cæterum ^f quæ supra de excommunicatione diximus, nō de quacunque excommunicatione sunt intelligenda, sed de ea tantum, quæ à perceptione sacramentorum, & à fidelium communione separat, ut etiam ipsa Innocentianæ constitutionis verba demonstrant.

Peremptoriæ exceptiones sunt, quæ ius auctoris perimunt, et semper agentibus obstant. hoc dicit.

Peremptoriæ, seu elisoriæ exceptiones sunt, quæ in totum ius agentis perimunt ^g, & semper agentibus obstant: qualis est, doli mali, metus, pacti conventi, solutionis, iurisiurandi, præscriptionis ^h, transactionis, &

b clem. 1. cod. tit.

c cap. 1. cod. tit. in 6.

e cap. cdm inter. extr. co. tit.

f cap. 1. cod. tit. in 6.

g cap. 1. de lit. contestat. in 6.

h can. 2. in fi. 3. q. 6.

& rei iudicatę, & si quid contra leges factum esse dicatur.

Exceptiones peremptorię litis finitę sunt, quę impediunt litis ingressum. b. d.

Harum quędam dicuntur peremptorię litis finitę, quędam simpliciter peremptorię. Peremptorię litis finitę sunt, quę litis impediunt ingressum, & aduersus agentem omnitem pore opponi possunt^a: qualis est exceptio transactionis, iuril iurandi, & rei iudicatę, quę vel in ipso limine iudicij proponi poterunt^b. Cũ enim super negotijs, transactione, iureiurãdo, & sententia decisis, alijs lis inchoata terminata fuerit, valde absonum visum fuit, super eisdem nouum assumi debere iudicium, & quasi in infinitum forensia iurgia protrahere. Inde quoque litis finitę exceptiones appellatur, quod, vt aliquis esset finis litium, institutę fuerint. Idem iuris est in alijs etiã peremptorijs exceptionibus, quę vulgõ manifestę sunt, & notorię habentur.

Exceptiones peremptorię proponuntur post litem contestatam ante sententiam. b. d.

Cęterę verõ litis cõtestationem minimẽ impediunt, atque ante sententiam erunt regulariter proponendę, quas quidem si dolo malo suo tẽpore in prima instantia reus proponere distulerit, etiam in causa appellationis opponendi sibi facultas

denegabitur.

Pręiudiciales exceptiones sunt, quę alteri causę pręiudicium afferunt: puta, exceptio cõsanguinitatis, causę restitutionis iuri exceptio natalium, petitioni hęreditatis. b. d.*

Sunt etiam quędam exceptiones, quę pręiudiciales appellari possunt, ex eo quod alteri cognitioni pręiudicium afferunt: vt potẽ, si qua mulier Titium in virum petat, qui ad mulieris intentionem elidendam consanguinitatis obijciat exceptionem^c: qua probata, cũ quęstio principalis perimatur, de ipsa est cognoscendum antequam ad diffinitionis articulũ procedatur. Idem^d si petenti hęreditatem natalium obiecta sit exceptio. Cũ enim successione causa à causa nataliũ dependeat, posteriore quoque loco cognoscenda erit.

Spoliatus opponens de spolio in modum exceptionis, non cogitur respondere antequam sit restitutus. b. d.

Sed^e et si quęstio spolij in modum exceptionis petentibus obiecta fuerit, probationes super spolio primitus erunt audiendę: eoque legitimẽ probato reus non cogetur respondere* positionibus, donec integrẽ restitutus fuerit.

Non debet iudex in causa supersedere obtentu exceptionis spolij, nisi dicatur factum ab actore, & hoc in civilibus in criminalibus vero potest etiam obijci de spolio à tertio facto, si quis dicatur, uel tota sui substantia, uel maiori parte spoliatus* nec agenti super rebus Es-*

c cap. literas tuas. extra. de restitut. spoliat.

d cap. penult. extra. de ordin. cognit.

e cap. fin. extra. de ordin. cognit.

** petitionibus, melius.*

a cap. 1. de litis contesta. in 6.

b can. 2. 3. q. 6.

clasticis potest opponi exceptio spoliij rerū priuatarum, uel contra. h. d.

Sed quia huiusmodi exceptio-
nē nō nunquā in iudicijs calum-
niosē ppositā causas Ecclesia-
sticas contingebat impedire, &
per interpositas appellationes
principalis causæ cognitionē
perimere, consultissimē Inno-
centiana^a constitutione decre-
tum fuit, ut in ciuilibus nego-
tiji spoliationis obiectu ab al-
io, quā ab actore factæ, iudex
in causa principali procedere
non postponat. In criminali-
bus uerō etiam, si à tertio spolia-
tus fuerit, dum tamen, uel tota
sua substantia, uel maiori parte
ipsius se per uolentiam priua-
tum affirmet, obiecta exceptio
processum differet, pœnis statu-
tis, si eandem intra certa tempo-
ra non probauerit obijciens: eo
quoque salubriter adiecto^b, ut
rerum priuatarum spoliatio, a-
gēti super Ecclesiasticis, uel ex-
contrario, non opponatur.

Accusato excipienti de spolio à tertio fa-
cto, debet indulgeri tempus, intra quod restitu-
tionem petat, & causam, si potest, finiat: quo
elapso, non obstante tali exceptione, accusari
poterit. h. d.

Inter scholares^c olim dubi-
tari contigit, si spoliatus à ter-
tio contra suum accusatorem
de spolio excipiat, an ei tēpus
indulgeri debeat, infra quod re-
stitutionem impleret, ne fortē
sic existens omnem accusatio-

nem eludar: & id æquitati & iu-
ri satis consonum uisum fuit.
Vnde si infra tempus indultum
restitutionem non petierit, &
causam, cum posset, ad finē non
perdiderit, non obstante exce-
ptione spoliij, deinceps accusa-
ri poterit.

Exceptiones contra testes, peremptoriarū
naturam sapiunt, ideo ante sententiam propo-
nendæ. h. d.

Sunt & aliæ exceptiones,
quas propriē neque dilatorias,
neque peremptorias appella-
ueris: cuiusmodi sunt, quæ ad-
uersus productos testes oppo-
nuntur: utputa^d, si quis Mæuiū
examinatum, infamem, excom-
municatum, uel aliās crimino-
sum esse dicat. Quæ tamē cum
ad peremptoriarum naturam
accedere uideantur, ipsæ quo-
que ante sententiam proponē-
dæ erunt.

Ponit differentiam, utrum testi obijciatur
crimen, de quo nunquam aliās fuerit conuictus
uel obijciatur crimen, de quo aliās quis confes-
sus & conuictus fuit. h. d.

Multum tamen interest, an
per exceptionem tantum testi-
bus opponantur crimina, de
quibus nunquam accusati fue-
runt: an uerō ea, de quibus aliās
conuicti, uel confelsi fuerunt.
Primo enim casu^e obiectorum
criminum probatio antea exi-
hibenda erit, quā causa per
sententiam terminetur, & si cō-
uicti uel confelsi fuerint, ordi-
naria

^a cap. 1. de re-
stitut. spo-
liat. in 6.

^b d. cap. 1. §.
fin.

^c cap. 1. §. so-
let autem.
de restitut.
spoli. in 6.

^d cap. presen-
tium. ubi glof.
extra. de te-
sti.

^e cap. 1. extra.
cod. tit.

naria cessante pœna, sufficiet, quòd à perhibendo testimonio repellantur, præsertim cùm obiectum crimen minimè causam contingat. Posteriore verò, cùm non sit cuiquam contra alios credendum, nisi se prius probauerit innocentem, à ferendo testimonio penitus repelli poterunt.

Opponens exceptionem, quæ aduersus opponentem opponi potest, nihil agit & hoc, si proprio nomine excipiat secus, si nomine suæ Ecclesiæ. h. d.

Cauebit autem reus, ne quâ contra aduersarium suum exceptionem porrigat, cuius ipse nexibus implicetur: cùm scire debeat, nullum hanc esse iuris effectum habituram: veluti^a si plura beneficia possidés de eadem pluralitate aduersus aliû excipiat: vel si periurium^b, aut excommunicationem is obijciat, qui peierauit, vel Ecclesiastica sententia inmodatus fuerit. Hoc tamen ita accipiendum est, cùm proprio nomine conventus excipit^c: cæterùm si suam defendens Ecclesiam, tales exceptiones opposuerit, audiendus erit, nec quòd opponens eisdem sit obnoxius, replicari poterit.

Qui excipit, non constitetur agentis intentionem, & potest quis plures etiã contrarias exceptiones opponere, & si iudex non admittat, potest appellari, & iudex puniri. hoc dicit.

Postremò sciendum est, eum, qui excipit^d, non propterea d*cap. eũ uenerabilis. ext. eod. cap. exceptionem. de reg. iur. in 6.* agentis intentionem confiteri illum videri, cùm eidem non solum vnâ, sed etiam plures, quanquam contrarias, proponere liceat: quæ si legitimæ fuerint, & iudex nõ admiserit, reo quidem per appellationis remedium succurreretur, & iudex ipse meritis pœnis coercendus erit.

Aduersus exceptiones dantur replicationes. h. d.

Dantur aduersus exceptiones replicationes: de quibus multis agere supervacuum esset, cùm institutæ sint ad similitudinem exceptionum, quæ aduersus actiones opponuntur: de quibus si quis plenius velit intelligere, ex his, quæ superius diffusè de exceptionibus posuimus, mutuari poterit.

DE MUTVIS PERITIONIBUS, TITVLVS IX.

Si reus conventus nolit, uel non possit excipere, si habeat, inde actorem reconueniat, poterit illum reconuenire. h. d.

Igitur oblato ab actore libello, si reus conventus nulla sit exceptione munitus, quæ vel iudicium differat, vel litis ingressum impediât, mutuis peritionibus aduersarium suum fatigare poterit, & agentem corâ eodem iudice, antequam litem

a can. 1. §. cu-
ius. 3. q. 8.

contestetur, reum constitue-
re. Cuius enim quis in agendo
obseruat arbitrium, eundem ha-
bere contra se iudicem in eodē
negotio dedignari non debet.
Proposita ergo actoris intentio-
ne, & responsione facta super
quæstionib. rei monitione præ-
missa, incontinenti actor respō-
dere compellendus erit, vt vicif-
sim postea rationes partium iu-
dex audiens, concordia, vel iu-
dicio vtriusque negotium ter-
minet.

*Etiā coram iudice delegato potest reus ac-
torem reconuenire. h. d.*

b cap. dispen-
dia. de re-
scrip. in 6.

Nec solum coram Ordinario
reconuentio talis sibi locum vē-
dicat, verum^b etiam coram de-
legato: vnde nisi reus literas im-
petrare maluerit, actorem sibi
obnoxium eodem durante iu-
dicio coram datis iudicibus re-
conuenire poterit.

*Actoris & rei conuenientis æqualis de-
bet esse conditio in iudicio. h. d.*

c cap. fin. ext.
cod. de mut.
pet.

Vtriusq; autem, tam actoris,
quā rei reconuenientis æqua
debet esse conditio: vnde^c cum
causa appellatione remota cō-
mittitur, si reus actorem recon-
uenerit, vno eodemq; iure cir-
ca appellationis remedium v-
terq; censendus erit.

*Coram arbitris non habet locum reconuen-
tio. h. d.*

De arbitris dubitari poterit,
an corā eis reconuentioni locus

esse possit^d? & cum arbitri iu-
dicare non possint, nisi de his
tantum, super quibus in eos cō-
promissum fuit, responsum est,
coram eis reconuentionem lo-
cum habere non posse.

*Reus conuentus coram iudice laico, non po-
test reconuenire actorem super causa spiri-
tuali. hoc dicit.*

Interdum etiā accidit, vt nec
coram Ordinario, nec coram
delegato iudice reo actorem
reconuenire sit potestas, vt
putā si coram iudice laico con-
uentus actorem super causa iu-
ris patronatus, decimarum, ma-
trimonij, aut alia spiritali re-
conuenire velit.

*Excommunicatus non potest reconuenire.
hoc dicit.*

Idem^e iuris est, si conuentus
excōmunicationis vinculo in-
nodatus existat. Huic enim li-
cet alioqui excipiendi facultas
minimè sit interdicta, actorem
tamen reconuenire non conce-
ditur, ne quod (vt supra dixi-
mus) in defensionis remedium
sustinetur, ad impugnationis
materiam extendatur.

*Super causa criminali non remittitur recon-
uentio idem in causa depositi. h. d.*

Illis quoque, qui coram iudi-
ce criminaliter conuenti fue-
rint^f, vel super deposito, nisi se
prius innocentes probauerint,
& depositum restituerint, alios
criminandi, vel conueniendi li-
centia non conceditur.

De

d cap. cōm. de
lit. extr. de
arbitris.

e cap. cōm. de
ter. in fin.
extr. de ex-
ceptione.

f can. 1. §. 2.
3. q. 21.

DE RESTITVTIONE
spoliatorum,
TITVLVS X.

*Intentans spolia non potest recoueniri, nisi
super causa spoliij. h. d.*

S quoq; qui se quibusdam re-
bus, aut iuribus spoliatum cō-
queritur, ab aduersario suo re-
conueniri non poterit: nam su-
per spoliatione conuentus, ad-
uersus restitutionem petentem
nō est, nisi super quæstione spo-
lij, audiendus. Restitutionis e-
nim petitio in hoc priuilegiata
esse noscitur, vt ipsam intentās,
non cogatur ante restitutionē
spoliatoribus respondere. Vn-
de cum quis se de beneficij pos-
sessione violētē eiectum apud
iudicem conqueritur, si aduer-
sarius eundem non Canonicē
dicat institutum, de violenta
prius eiectione, quā de Cano-
nica institutione cognoscendū
erit.

*Spoliatus est ante omnia, et quo ad omnia,
restituendus. h. d.*

Sed etsi spoliatus non pri-
mus coram iudice super spolio
sibi illato consistat, sed crimina-
li iudicio ab aduersario lacessi-
tus spoliationis causam propo-
nat, ita demum super petitione
iudex pcedere poterit, si prius
restitui spoliatum sua senten-
tia iusserit: omnes enim leges,
tam Ecclesiasticæ, quā secula-
res ante omnia cuncta spo-
liatis, vel eiectis redintegran-

da^b, & damna farciēda esse pre-
cipiant: fructus^c quoq; non tā-
tū à violento possessore per-
ceptos, sed etiam qui à veteri
possessore percipi verisimiliter
potuissent, restituendi erunt,
nec restitutionis solū senten-
tia sufficiet, nisi re ipsa omnia
iudicis officio restituantur, ita
vt eiectus, vel spoliatus etiam
naturalem possessionem reci-
piat, cunctaque, quæ sibi oblata
fuerint, eodem, vnde surrepta
fuerunt, reuocentur.

*Quæstio spoliij per modum reconuentionis
proposita, non impedit processum super alia
causa ciuilitē institutum. h. d.*

Quōd si ciuilitē conuentus
aduersario spoliij quæstionem
regerat, cum mutua tunc intel-
ligantur petitiones in idem iu-
diciū deductæ, vicissimq; tra-
ctatæ, vnica simul erunt senten-
tia terminandæ.

*Cum spoliū proponitur in modum ex-
ceptionis, nulla fertur restitutionis sententia
sed quandiu non fuerit reus restitutus, non est
cogendus actori respondere. h. d.*

Sed hæc quidem obtinent,
cum in modum actionis spoliij
quæstio proponitur: sed si citra
litis contestationem de spolio
quis excipiendum duxerit, su-
per ipsa quidē exceptione pro-
bationes primitus recipiēde e-
runt: ea tñ legitimè pbarata, nulla
restitutionis erit ferenda senten-
tia, sed tandiu spoliatori super
petitionibus suis respondere

*b. can. redinte-
granda. 3.
q. 1.
c. cap. gratis.
ext. cod. tit.*

a cap. si. ext.
de ordin.
cognit.

b cap. 1. ext.
de except.

cogendus non erit^a, donec ab ipso restitutus fuerit. Quemadmodum enim, si in modum exceptionis aliquod crimen testi obijcitur^b, ut à testimonio repellatur, & si crimē contra eum civiliter probatum fuerit, sibi pœna non infligitur ordinaria, sed eius dūtaxat testimonio nō creditur: sic spoliatio in modū exceptionis tātū probata, restitutionis sententia minimē ferenda erit.

Tribus casibus priuatus à iudice dicitur spoliatus, si non seruauit iuris ordinem, si nulliter pronuntiauit, si erat iudex incompetens. h. d.

Spoliatus autem non solum is intelligitur, qui à priuato quocunque homine rerum quarundam possessione indebitē priuatus fuit: sed etiā^c ille, quē iudex ipse iuris ordine prætermisso, beneficio, vel alijs rebus carere coëgit: vel is, qui licet iuris quidem ordinem seruauerit, spoliati tamen, & de facta damnati iudex erat incompetens: vel, si iudex sit competens, circa priuationē tamen nulliter pronuntiauit.

Spoliasse & is intelligitur, qui mandauit spoliari, aut spoliū suo nomine factum ratum habuit, uel spoliatori successit in uitium. hoc dicit.

Is quoque spoliasse intelligitur, qui licet ipse non spoliauerit, per alium tamen spoliari mandauerit^d, aut spoliū suo patra-

d can. notum.

tum nomine ratum habuerit: unde & is restitutioni obligabitur, quemadmodum^e & ille, qui rem indebitē occupatā, scienter recipiendo spoliatori succedit in id uitium. Licet enim is non spoliauerit, cum tamen, quo ad periculum animæ, non multum intersit, utrū quis iniuste detineat, an alienum inuaserit, cōtra huiusmodi possessorem spoliato per restitutionis beneficium, non obstante iuris ciuilibus rigore, succurritur.

Renunciatio facta post spoliū non impedit spoliati restitutionem, sed si ante fuerit renunciatio, & testes super spontanea renuntiatione nō sunt admittēdi ante restitutionem. hoc dicit.

Illud quæsitū^f est, si post spoliū Ecclesiæ renunciasset quis dicatur, an ob huiusmodi renuntiationem spoliato sit deneganda restitutio, & cum non sit uerisimile, quod spontē proprio iuri renunciauerit, qui renunciat, spoliatus huiusmodi non obstante renuntiatione, restituendus erit. Testes etiam partis alterius de iuramento, & renuntiatione spontē facta, non antē admittendi erunt, quā spoliatus plenariē fuerit restitutus. Quod si ante^g spoliū Ecclesiā spontē abiurasse reperiat, perpetuum ei super negotio silentium imponendum erit.

Ponit aliquos casus exceptos ab illa regula

*ubi gloss.
2 q. 1. &
cap. cum
ad secur.
dum. in fi.
ubi gloss.
extra eo.
e cap. saepe
contingit.
cxix. cod.*

f cap. 2. no.
cod. tit.

g cap. accepta. ext. co.
tit.

la, Spoliatus ante omnia est restituendus h. d.

Sunt & alij casus, quib. iure denegabitur spoliatis restitutio: vtputà, cum agēti per modū exceptionis de alia spoliatio- ne opponitur, aut rā super proprietate, quā super spolio eodem tempore disceptari spolia- tus ipse consenserit, aut ante re- stitutionis postulationem peti- toria actione iudicium exper- tus succubuerit.

Probatio spolijs, absentia spoliatoris, & la- psus temporis, non operantur restitutionem, si spoliator non absit per contumaciam, uel do- lum. h. d.

Item si spoliatore non per cō- tumaciam, vel per dolū absente, ab Apostolica sede ad iudices spoliatus literas obtinuerit, vt si eum spoliatum iudici- bus constiterit, intra certum tē- poris spaciū restituatur, si reus intra præfixum terminum sese iudici exhibere non possit, quā- quam temporis lapsus immin- eat, & actor sit suam possessio- nem & deiectionem probare paratus, nihilo minùs restituē- dus non erit.

si contra agentem spolio opponatur exce- ptio, per quam concludatur actorem non pos- sedisse, spoliatus ante omnia non restituitur. h. d.

Sed & si talis opponatur exce- ptio, quæ agentem minimè possedisse concludat, tandiu substinenda erit restitutio, do- nec super tali exceptione co-

gnitum fuerit: vt ecce, nec laici spiritualia possidere, nec sacer- dotes vxores habere possunt. Vnde si vel illi se beneficijs spo- liatos, vel hi ab vxoribus se de- stitutos coram iudice conque- rantur, & ab aduersarijs de secu- laritate, vel de sacerdotio agen- tibus opponatur, procul dubio differenda erit restitutio.

Cum pro spoliatore militat iuris præsum- ptio, spoliatus nō est ante omnia restituendus. hoc dicit.

Quinimò & cum sola iuris præsumptio pro spoliatore cō- tra spoliatum militat, impediē- da erit restitutio: ex quo appa- ret, eum, qui (exempli gratia) restitui postulat ad decimas, quas intra alienæ parochiæ li- mites possedisse asserit, nequa- quam restituendum esse, nisi e- uidenter docuerit, quòd earum possessionem legitimè assequu- tus fuerit: quæ eas occupasse in- iustè verisimiliter præsumitur, cum ex prædijs perveniāt intra alienam parochiam constitu- tis, manifestumq; sit, eas iure cō- muni ad eādem Ecclesiam per- tinere, nisi aliud ostensum fue- rit.

Hæreticus non restituitur ante omnia idē si in restitutione timeatur de periculo animæ, uel scandalo, quia differtur restitutio. h. d.

Plures præterea sunt casus, quibus spoliatus ilico non re- stituitur: vel vt, cum hæresis la- be pollutus deprehenditur, vel facta restitutione animæ peri-

a cap. fin. eod. tit. in 6.

culum immineret, vel scandalū timeri possit: & alij, qui nō minus secularibus, quàm Pontificijs legibus continentur.

*Spoliatus potest suspenso petitorio ante cōclusionem in causa, intentare possessorium: se-
cus si sit conclusum, nisi tamen aliter iudici ui-
deatur. h. d.*

*cap. pasto-
ralis. ext. de
causa poss.
et proprieti.*

Postremò sciendū est, in spo-
liantis odium cōstitutum esse,
si spoliatus proprietatis litē in-
gressus fuerit, nullam de illata
libi violentia mentionem faci-
ens, ante quàm renunciatū sit,
aut conclusum in proprietatis
iudicio, vt idem debeat super
possessorio, etiam petitorio su-
spenso, audiri. Quòd si renun-
ciatum fuerit, vel cōclusum, vt
iam possit causa proprietatis sen-
tētia terminari, ne lites litibus
inculcentur, & via possit frau-
dibus aperiri, causa non decisa,
possessorio non erit vtendum:
nisi iudex, qui de causa cogno-
scit, hoc ipsum ex iusta causa vi-
derit expedire: puta, cūm ex p-
spicuis iudicij iniquitas inua-
foris facile arguitur, & spoliato
casu, siue dolo spoliatoris domi-
nium probandi facultas subtra-
cta fuerit.

DE LITIS CON- restatione,

TITVLVS XI.

*Litis contestatio est fundamentum iudicij,
quo deficiente frustra superædificabitur. Et,
quando dicatur lis contestata. h. d.*

Hactenus ea complexi fu-
mus, quæ plerūque ante
causarum discussione ver-
tuntur, quæ non tam iudicij par-
tes habentur, quàm iudiciorum
preparatoria: perueniamus nūc
ad ea, quibus ipsum iudiciū cō-
stituitur. Est autem iudiciorū
quasi fundamentum quoddam,
litis cōtestatio: nam si illa à par-
tibus prætermissa fuerit, procul
dubio omnia, quæ sequuta fue-
rint, corruent, seq; ipsos litiga-
tores inanib. laboribus, & sum-
ptibus vexabunt: vnde nec te-
stes recipi, nec ad sententiam
per iudicem procedi poterit.
Ea^c verò fit per petitionem in
iure propositam, & congruam
responsum sequutam, animo
contestandi litem factam, cūm
iudex per narrationem negocij
causam audire cœperit: vnde si
quis positionibus simpliciter
respondeat, aut peremptoriam
exceptionem proponat, nequa-
quam per hoc esse facta conte-
statio litis intelligitur.

*Procurator, tutor, & similes, possunt litem
contestari. h. d.*

Fit autē litis contestatio non
solum per principales, sed etiā
per procuratorem^d, tutorem, &
personas similes.

*Aduocati responsio nisi sit statim reuocata,
facit litem contestationem. h. d.*

An aduocati responsio litis
contestationem faciat? dubita-
ri potest, & ex facto respon-
sum

*b cap. 1. ex
cod. tit.*

*c cap. duob.
et 2. §. li-
cet. ext. de
election.*

*d cap. 1. ex
cod.*

sum est, nisi statim reuocata fuerit, illius quoque responsione contestationem fieri.

Cum officium iudicis pro actione instituitur, est necessaria litis contestatio. h. d.

Nec solum, cum per actionem iudicium instituitur, erit litis contestatio necessaria: sed etiam ubicumque iudicis officium pro ipsa proponitur actione: vel utri, cum restitutio in integrum non incidere, sed principaliter postulari.

Qui effectus sequantur ex litis contestatione. h. d.

Igitur sequuta contestatione reus & iudici subijcitur, & actori obligatur, dilatorijs exceptionibus via precluditur, actiones perpetuantur, prescriptio interrumpitur, alij quoque effectus emanant, ut tam Civilibus, quam Ecclesiasticis constitutionibus suis locis traditur.

Cum civiliter agitur, & probabiliter de morte testium, vel diuturna absentia timetur, possunt examinari testes etiam lite non contestata. h. d.

Admonendi tamen sumus, quod traditum est, lite non contestata non posse testes recipi, aut ad sententiam perueniri, non esse perpetuum. Nam si forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, cum Civiliter est agendum, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, se-

nes, & valerudinarij, & alij testes, de quibus ex probabili causa timeatur, etiam lite non contestata sunt admittendi, seu pars conuenta sit contumax, seu sine dolo sit absens, ut conveniri non possit.

Qui testes examinavit ad perpetuam rei memoriam, debet intra annum, vel conuenire aduersarium, uel examen denunciare. h. d.

Debet tamen actor intra annum, ex quo facultas sibi data fuerit, aduersarium conuenire, aut saltem huiusmodi testium receptionem eidem denunciare: alioqui attestaciones sic receptae non valebunt, ne forte hoc procuretur in fraudem, ut scilicet processu temporis exceptiones legitimae ad repellendum testes, vel alia, locum habere non possint.

Nota ex isto §. bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessaria litis contestatio. h. d.

Sunt & alij casus, in quibus absque litis contestatione legitime possunt testes produci, & lis sententia terminari: quos tamen ex his, quae supra de contumacia diximus, quam etiam ex alijs locis cognoscere licebit. Et generaliter, ubicumque libellus non exigitur, aut ius agendi contra certam personam non dirigitur, litis contestatio non est necessaria.

cap. fin. §. sed si. extr. ut lite non contest.

d. cap. fin. §. sunt et alij. ut lit. non contest.

** extr. ut lite non contest. per totum. et cap. i. eod. tit. extra.*

DE IVRAMENTO
calumniæ,

TITVLVS XII.

*Aktor recusans subire iuramentum calu-
mniæ cadit ab actione, reus habetur pro con-
fesso. h. d.*

Ed, vt veritate prævia iudi-
cia expediantur, institutum
est, vt litigatores in exordio
litis de calumnia vitanda iura-
re debeant. Quod iuramentum
si quis præstare recusauerit, a-
ktor quidem ab instituta cadet
actione, & pro confesso reus ha-
bendus erit.

*In causa suæ Ecclesiæ clericus non cogitur
iurare de calumnia, secus in propria: quo casu
iurat propositis tantum scripturis, non tactis.
hoc dicit.*

In hac tamen parte quibus-
dam casibus clericis iura peper-
cerunt. Vetuerunt enim, ne dū
propriæ Ecclesiæ causâ peragi-
tur, inconsultis illorum præla-
tis, huiusmodi subire iusiuran-
dum cogatur: licet in proprijs
causis huiusmodi priuilegio mi-
nimè gaudere noscantur. Sed
& quo casu hoc iuramentum su-
bire, vel permittuntur præla-
ti, vel iubentur, non tactis, sed
tantum propositis scripturis id
implebitur.

*Hodie etiam in causis spiritualibus iuratur
de calumnia. h. d.*

In causis spiritualibus olim
de calūnia minimè iurabatur:
sed quia & in illis litigatores
frequenter calumniari comper-

tum est, nouissimè sancitū est^d,
vt in eis id, quod in ceteris con-
stitutum est, obseruari debeat.

*Etiā procuratores iurare de calumnia te-
nentur, quādoquē iudici uidebitur. hoc
dicit.*

Et non tantum principales,
verum etiam procuratores^e, &
syndici^f, huiusmodi iuramentum
suscipere compellēdi erunt, e-
tiam si quid ponere, aut respon-
dere debeant, à dominis instru-
cti fuerint, aut post hoc præstitū
iuramentum de purati fuerint:
nec enim illud intra certa iudi-
cij tempora coarctatum reperit-
tur, sed & poterit iudex exigere,
quoties expedire viderit.

*De calumnia iuratur etiam in causa appel-
lationis. h. d.*

Præterea^h quanquam in pri-
ma instantia partes iurauerint,
non tamen propterea in causa
appellationis huiusmodi iura-
mentum declinare poterūt, cū
rursus, & de calumnia vitanda,
& dicenda veritate iurare par-
tes sint compellendæ.

*Iuramenti de calumnia omisio non uitiat
processum. h. d.*

Illud postremò admonendi
sumus, quod propter omissumⁱ
tacite in tota causa calumniæ
iuramentum, iudicialis proces-
sus aliàs factus legitimè, nec est
nullus, nec ob eam causam ve-
nit annullandus: cū huiusmo-
di iuramenta præstari de substā-
tia ordinis iudiciarij nō existar.

Vt

^a cap. fin. §.
fin. extram.
cod. tit.

^b cap. 1. §.
seq. ext. co.

^c cap. si. ext.
cod.

^d cap. 1. §. fi.
co. tit. in 6.

^e capit. 2. §.
procurato-
res. cod. tit.
in 6.

^f cap. pen. et
fin. extra.
cod. tit.

^g cap. 2. in fi.
co. tit. in 6.

^h capit. 2. in
prin. cod.
tit. in 6.

ⁱ capit. 1. in
prin. et §.
1. cod. tit.
in 6.

VT LITE PENDENTE nihil innouetur,

TITVLVS XIII.

Lite pendente nihil innouandū, & lis tunc pendere dicitur, cum citatio legitima peruenit ad partem citatam, aut per eam factū est, quo minus perueniret. h. d.

Instituta ergo lite, & solennibus præstitis satisfationibus & calumniæ iuramento exhibitio, ad probationes, & merita causæ descendendum erit: & interim pendente lite nihil innouari poterit. Lis^a autem pendere hoc respectu tunc dicitur, non modò cum lis contestata fuerit, verum etiam postquam à iudice competenti citatio emanarit, & ad partem citatam peruenierit, vel per eam factum est, quo minus ad eius notitiam perueniret, dum tamen in citatione ea sint expressa, per quæ possit quis instrui, super quibus in iudicio conuenitur.

Ob dilapidationem etiam lite pendente fit sequestratio.

^b cap. si. ext. de sequestr. possess. Planè^b ab eo, qui postquam à sententia prouocauit, possessionis fructus dissipat, etiam lite pendente sequestrari poterunt.

Litis pendenti non inualidat matrimonium contractum. h. d.

^c eap. cum in apostolica. ext. de spon. sali. Sic etiam^c si dum super matrimonio lis pender, secundum quis matrimonium ritè contraxerit, si primum nō tenuisse de-

claratum fuerit, pendenti litis obtentu secundum irritari non poterit. Ei tamen qui in contemptum contraxerit, cōpetens pœnitentia imponenda erit.

DE PROBATIONIBUS,

TITVLVS XIII.

Quid sit probatio, & quibus modis fiat. hoc dicit.

Probatio igitur est, idoneis Pargumentis & legitimis medijs facta demōstratio. Conringit autē quid probari varijs modis: vtputà, confessioe partium, depositione testium, instrumentorum exhibitione, iurifurandi religione, inspectione iudicis, notorietate rei, suspicione vehementi, fama, atq; alijs adminiculis.

Quomodo nascatur probatio ex confessione, & quæ sint positiones. h. d.

Partium cōfessione tunc cōstat probatio, cum reus positionibus respōdendo, vel aliàs in iudicio de intentione confiteatur actoris. Sunt autem positiones, breues quædam narrationes facti seriem continentes, ad eliciendam veritatē conceptæ, super quibus quis petit ab aduersario responderi, quas ad faciliorem^d expeditionem litium propter partium confessiones, & probationum defectum vsus longæuus in causis

^d clem. fin. de verb. signi.

admitit, & iuris probavit auctoritas.

Recusans respondere positionibus, habetur pro confesso. h. d.

a cap. 1. de confess. in 6.

Si quis igitur positionibus sibi factis respondere requisitus recusauerit, vel, ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confesso habendus erit. Hoc tamen ita demum obtinet, si à iudice respondere iussus, illum absentem fieri contigerit: sed si ante quam iuberetur, contumaciter abscesserit, tunc pro confesso minimè reputabitur, sed contra eundem, tanquam contumacem, procedendum erit, prout iuris ratio dictauerit.

Confessus, & probationibus convictus, & quæ paratur: & confessio erronea, si statim reuocatur, non affert præiudicium. h. d.

Redditis igitur circa exhibitas positiones responsionibus, diligenter ab actore dispiciendum erit, an à reo super controversia legitimam confessionem extorserit: quo quidem casu & ipse probationum oneribus releuabitur, & iudicis in cognoscendo partibus cessantibus statim super tali confessione pronuncian- dum erit. Planè si per errorem facti huiusmodi confessionem emanasse doceatur, confitenti, sed tamen confessionem suam statim reuocanti nullum præiudicium generabitur: alioqui, quod sua quisque voce dilucidè testatus est, proprio non

b capit. fin. in glos. ext. de confess.

valebit amplius testimonio infirmare.

Reus non tenetur credere actori, nisi instrumenta communia. h. d.

Non tamen, quia positionibus reus respondere compellitur, documenta quoque, quæ ad causam pertinentia penes se detinet, nisi sibi cum actore sint communia, exhibere compellendus erit: nam graue nimis esset, illum ad eorum exhibitionem vrgeri, per quæ sibi postea præiudicium fieret. Sed actor ipse, inficiente reo, sumptis congruis dilationum temporibus, intentionis suæ proprias probationes afferet, vel testes inducèdo, vel instrumenta, & alias scripturas producendo.

c cap. 1. ubi tot. ext. co.

d cap. si perpetuus. contra. de sit. instrumenti.

Reus citandus est ad uidentium iurare, & deponere testes, & testi iurato non creditur, nisi fuerit remissum iuramentum à parte. h. d.

Debet autem in primis, si ex dictis testimonium rei sit eruenda veritas, admoneri aduersarius, quod auditurus iuramentum veniat, ne, si prætermis- sum id fuerit, quod contra leges actum deprehenditur, nullam habeat firmitatem. Sed & testimonium depositiones non aliter recipiet iudex, quam prius iurifurandi religio- ne firmauerint, quod tantum, quæ vera noverint, professione suæ testificationis aperient: nullius enim testimonio, quantum- cunq; religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in præiudicium credi

e cap. 2. de testib.

f can. pen. 3. q. 9.

g cap. nuper nobis. extra. de testib.

credi debet alterius, nisi forrè iuramentum ab aduersa parte remittatur².

a capit. tuus
questionib.
ext. de testi
bus.

Testes recusantes iurare, sunt sub pœna ex communicationis cogendi, & iuramentum de non deponendo non tenet. h. d.

b cap. 1. &
seq. extr. de
testi. cogen-
dis.

Quòd^b si testes à iudice moniti sese, vel odio, vel gratia, vel timore à ferendo testimonio subtraxerint, per censuras Ecclesiasticas testificari compellèdi erunt, nec audientur, quòd sese, quo minùs deponant, proprii iuramenti vinculo innodatos asserant^c.

c cap. intima
uit. extr. de
testib.

Diligens debet esse iudex in examinando super omnibus qualitatibus totius causæ. h. d.

d cap. licet
nuersis. ex.
de testi.

Interrogabit^d ergo iudex testes in qualibet causa ad minus duos (nulla enim causa est regulariter, quæ vnus testimonio quantumvis legitimo terminetur) eosq; diligenter examinabit^e de singulis circumstantijs diligenter inquirens, de catiis videlicet, de personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine, certisq; quæ ad rem facere, & negotio convenire existimabit. Illud quoque subtiliter animaduertere nõ omittet, quo vultu, qua constantia, quæve animi trepidatione testes deponat, cum interdum ex his, vel ipsis inuitis testibus, magis quàm ex verborum serie rerum veritas elucescat.

Ex causa delegabit iudex examè testium. h. d.

Si qui tamè eorum, qui interrogandi sunt, valetudinarij^f, vel senes, vel debilitate confecti habeantur, vel etiam ita paupertate depressi, vt ad præsentiam iudicis venire non possint, idoneum deliget iudex, quem ad suscipiendas illorum attestationes dirigat.

*capit. si que
testium exat
de testi.*

Testes considerantur conditione, natura, & vita. h. d.

Testes verò non omnes recipiendi sunt, sed fideles dūtaxat, & idonei. Censentur autem testes conditione, natura, & vita. Conditione, si liber testis sit, non seruus: seruus enim sæpè metu dominantis veritatis testimonium suppressit. Natura, si vir sit, non fœmina: nam varium, & mutabile semper fœmina.

Mulieres non sunt in forum trahendæ gratia testimonij ferendi, sed ad eas est mittendus tabellio. h. d.

Cuius tamen testimonium, si quando necessariũ fuerit^g, cum mulieres honestas ipsa, ac naturalis pudor virorũ cœtibus immisceri prohibeat, quacunque authoritate testimonij ferendi causa, vel alia, quæ iure non exprimat, in iudicium personalter euocari, vel trahi non poterit, sed ad eam mittendus tabellio, & iuxta Bonifacianæ cõstitutionis tenorem procedendum erit.

g capit. 2. de
iudi. in 6.

Testis male vitæ caret fide. h. d.

Vita censetur testis, si innocens sit, & integer: nam si vita bona defuerit, fide carebit.

Clerici possunt testificari pro Ecclesia, & singulares personæ pro uniuersitate sua, nisi tamen aliqua causa probabilis impediatur. h. d.

In summa, quicumque iure minime prohibentur, ad testimonium perhibendum sunt admittendi. Clerici ergo à ferendo testimonio super negotio propriæ Ecclesiæ, vel aliæ singulares personæ, in causa suæ uniuersitatis arcendi non erunt, nisi ad agendum, respondendum, uel fuerint instituti, vel ipsos alia causa probabilis impediatur.

a cap. cū nūm
aus. ext. de
testi.

Monachi de consensu Abbatis, possunt testimonium dicere. h. d.

Monachi quoque, & quicumque sub alterius obedientia constituti sunt, de sui præsulis licentia rectè testimonium dicent.

Christianorum testimonia aduersus infideles admittuntur, sed non contra. h. d.

Christianorum quoque testimonia aduersus Iudæos in omnibus causis recipienda erunt, nullis sibi contra hoc principium priuilegijs suffragantibus. Sed contra Christianum, nec Iudæus, nec Paganus, nec Hæreticus, aut aliter infidelis, neque excommunicatus, aut aliter criminofus rectè testimonium dicent.

b cap. Iudæi.
ext. de testi.
& dem. i.
eod. tit.

Criminosus persecrans ipse crimine non potest testificari, emendatus uero in causa ciuili potest, nisi fuerit reus periurij, uel nisi sit affectus infamia: in causa uero criminali, licet emendatus, difficiliter admittitur. h. d.

Planè quod de criminoso diximus, distinctione recipit: nam si is, cui ab aduersa parte opponitur, adhuc in ipso crimine perseuerat, tam in ciuili, quam in criminali causa ab omni prorsus testificandi officio excludendus erit: si uero sit de crimine emendatus, nec eum comitetur infamia, non est in causa ciuili, uel etiam cum de crimine ciuilitè agitur, præterquam pro reatu periurij, repellendus. In criminali autem quæstione, si in alio iudicio contra ipsum accusatione de crimine instituta confessus, uel convictus fuit, uel si tunc per exceptionem conuincatur, aut eius grauata sit opinio, ex eo quòd quandoque fuit tali modo repulsus, quamuis hoc casu non excluderetur in causa ciuili, potest à testimonio, licet egerit pœnitentiam, remoueri.

c cap. testium.
ext.
de testi.

Validum ab initio tractu temporis non infirmatur, etiam noua superueniente causa. h. d.

Illud in dubiū non uenit, eius testimonium, qui integer depositus fuit, infringi, debilitari uel minime posse, quanquā illud post depositionem factum esse contigerit criminosum. Nec enim quòd rectè semel factum est, ex huiusmodi euentu postea debet infir-

infirmari, cum culpandus non sit, qui idoneum nunc in testem producit, si aliquando eundem futurum malum non diuinaverit.

Domestici & similem habentes causam, non possunt esse testes. h. d.

a cap. in literis extra. de testi.

b cap. personas extra. de testi.

Domestici quoque^a, & qui similem habentes causam confimili quoque morbo^b verisimiliter laborare existimandi sunt, si certum id sit, aut super eo legitime convinci possint, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admitrendi non erunt.

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit aduocatus, uel procurator h. d.

c can. 2. §. testes. uers. patroni. 4. 7. 30.

Is quoque^c, qui in prima instantia alicuius causae aduocationem & patrocinium susceperit, licet aduocatus & procurator esse desierit, quia tamen adhuc affectus causae praesumitur, in iudicio appellationis in testem recipiendus non erit.

Ad testes examinandos etiam tres dilationes dari possunt, & ex causa etiam quarta, sub certo tamen iureiurando h. d.

Dabunt autem iudices tam in Ecclesiasticis, quam in civilibus causis ad exhibendos testes, non solum unam, sed ex causa secundam etiam & tertiam dilationem: quartam^d uero disceptantibus non largientur, nisi praestito ab eo, qui postulat, iuramento, quod non per calliditatem aliquam quartam produ-

d cap. pen. extra. de testi.

ctionem postulet, sed quia illorum, quos instat nunc de nouo producere, prius notitiam habere nequiverit, quodque neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel didicerit: quocalu quartam quoque dilationem accommodabit iudex, maxime si productioni testium non fuerit a partibus renunciatum^e.

Multa conceduntur, ne probationes intereant, quae alias non concederentur quod probatur hic tribus exemplis h. d.

Siquidem ne probationes depereant, multa permittuntur, quae alioqui non concederentur, ut ecce^f, si is in causa iudex datus fuerit, quem in testem produci sit necessarium, remouendus, & alius in eius locum substituendus erit. Sic & alias citato aduersario^g recipiuntur, & publicantur testes, quos reus inducendos duxerit. Sic & Ecclesia necessariae probationis omissione laesa, etiam aduersus Ecclesiam restituenda erit.

Publicato processu non possunt testes examinari super eisdem. nec in prima, nec in secunda instantia: secus super emergentibus de nouo. hoc dicit.

Elapsis igitur tribus dilationibus, postquam renunciatum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter producendi testes rursus non erit danda copia. Et sicut^h non licet super eisdem, vel directò con-

e cap. constitutis. in fin. extra. de de testib.

f cap. dilecto filio. extra. de testib.

g cap. significavit. extra. de testib.

h clem. 2. de testib.

trarijs articulis, alios, vel eofdem testes in principali causa producere: sic non debet in causa appellationis licere, cum non minus in ea, quam in principali testium sit timenda subornatio. Quod si^a noua contingat emergere capitula, super quibus partes testes novos velint inducere, recepto solenni iuramento testium, non obstante publicatione super veteribus facta, nec in primo, nec in secundo iudicio reijciendi erunt.

Qualiter, & quando possit in testes obijci, hoc dicit.

Sed interdum accidit, ut eos, qui iure in testes recipi non debuerant, admissos tamen esse ab aliqua partium prætendatur: in qua specie statutum est^b, ut si quid in eos habet, ante publicationem debeant obijcere, postea verò tunc demum id licebit, cum iuramento partes firmauerint, quod non dolo velint ad opponendum descendere. Sed & si ostendere quis paratus fuerit post publicationem didicisse se, quod in personas vult obijcere, tunc quoque opponendi parere debet aditus. Idem iuris est, si forte quis ante publicationem id fuerit protestatus. Ceterum cum quis protestatus fuerit, velle se post publicationem depositionum personas testium repellere, si quid in fauorem

rem protestantis dixerit, non de facili fides adhibebitur.

Testes probatorios, & reprobatorios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatorios reprobatoriorum non licet. h. d.

Illud^c etiam admonendi sumus, quod non solum testes super principali negotio deponentes alijs testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum reprobatorios probationes proferre licebit. Et non admittente iudice, appellationis remedium licitum erit interponere. Vtremque autem partibus ad reprobationem testium aspirare minimè licebit, ne si producendi quartos contra tertios, & sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium contingat in infinitum protelari.

Qualiter iudex pensare debet dicta testium, & quod potest illos repetere, & interrogare, usque ad sententiam. h. d.

Publicatis igitur attestationibus, non solum^d ad multitudinem testium respicere iudicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius veritatis lucem assistere iudicabit, animi sui motum informabit, quod si circa alicuius testis dictum iudicis hæsitet intellectus, eundem rursus ad examen reuocare poterit. Et generaliter iudex usque ad prolationem sententiæ interrogare sub facto poterit.

^a cap. edm. cau. sam. extr. de testib.

^b cap. presen. tum. ext. de testib.

^c cap. licet. d. 3. extr. de testib.

^d cap. in no. stra. et cap. cum causam. ext. de testib.

terit, vbicunq; aliquid dubitationis ^a inciderit.

cap. cum cl. mor. extra. de testib.

Testi statim seipsum corrigenti, non admittitur ob id fides, & potest iudex testem repetere super omib; h. d.

Eum quoque, qui nō studiose, sed lingue lubrico errauerit, & sese confestim correxerit, reprobare iudex non debet: secus autem, si correctioni suæ tēpus interposuerit. Repetere autem non solum obscure^b deponentem poterit, sed etiam ^c si à principio super certis capitalis eundem interrogare postulante aduersario, vel negligentia, vel calliditate prætermiserit.

supra §. precedere. in fin. cap. per tuas. extra. de testib.

Probationes sunt non solum testibus, sed & instrumentis. & instrumentorum appellatione non largè sumpta continentur solum scripturæ, quæ in iudicio exhibentur. h. d.

At si partes viuæ vocis adminiculo in probando destitutæ fuerint, ad instrumentorum productiones decurrere eas oportebit: & licet instrumentorum adeò late pateat appellatio, vt hoc nomine etiam testes contineantur, quippe & ipsi causam instruunt, nos tamen in præsenri pro scripturis in iudicio exhibendis magis vtimur, quæ quidem in litibus exercendis eandem cum depositione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi usque ad conclusionem in causa h. d. Exhiberi autem ^d in iure potest. extra. de fide instr. terunt instrumenta, non solum

ante attestatiōnū publicationē, sed & postea vsq; ad diffinitiuū sententię calculū: antea tamen, quàm in causa conclusum fuerit. In causa ^e autem cōclusum esse tunc dicimus, cū à partibus omnibus probationibus renunciatum fuerit.

gloss. in d. cap. cum d. testib.

Scriptura solum publica in iudicio fidem facit, & quæ sit scriptura publica. h. d.

Non tamen omnis scriptura in iudicio producta fidem faciet, sed ita demum ^f, si per manum publicam scripta fuerit, ita vt appareat publica, aut authentico sigillo muniatur: alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

cap. 2. extra. de fide instrum.

Exempla solenniter sumpta, fidem faciunt. hoc dicit.

Idem ^g & de exemplis dicendum erit, quæ tamen, si solenniter sumpta fuerint, eandem cū originalibus habitura sunt auctoritatem. Solenniter autem tunc dicentur sumpta ^h, cū coram Ordinario iudice, vel ad hoc ab ipso specialiter delegato præsentata fuerint, atque is diligenter inspecta, dum nulla parte sui vitiata comperit, per publicam personam exempla sumi præcipit.

gloss. 2. cap. 1. extra. de fide instrum.

h cap. fin. extra. de fide instrum.

Redacta in publicam formam post mortem tabellionis, faciunt fidem. h. d.

Eandem etiam auctoritatē & ea obtinebunt, quæ ad petitionem eorum ⁱ, ad quos pertinet, pmissu iudicis ordinarij in pu-

i cap. p. extra. de fide instrum.

blicā formam redacta fuerint, si tabellio morte præventus ea non perfecit, sed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Instrumentis non vitiat, & de vitio non suspectis creditur, & error unius literæ, & raso in loco non suspecto, non vitiat instrumentum. h. d.

a cap. inter dilectos. extr. de fide instrumentum.

b cap. ex parte. ext. d. tit.

c cap. ex literis. d. tit. extra.

Exhibebuntur ergo instrumenta publica non cancellata, neque abolita, nec vlla parte sui vitata, aut aliquo pacto de falsitate suspecta, quāquam si exceptor literā^b imprudens omiserit, aut documentum in loco non suspecto^c interleuerit, non propterea veri fides, & instrumenti auctoritas vacillabit.

Ad suppleendum probationem potest iusiurandum deferri. h. d.

d cap. fin. de iuriurando.

Quod^d si nec testibus, nec instrumentis intentionem suam actor legitime deduxerit, permittente iudice non plenè probationes iurisiurandi religione suppleri, & causa terminari poterit. Nec enim aliud est iuramentum, quàm veritatis confirmatio, cum aliquid Deo teste asseritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud necessarium, & necessarium, nisi ex causa, recusari non potest. h. d.

e gloss. 1. cap. fin. extr. de iuriurando.

Sed cum sit iuramentum multiplex, duplex tantum in proposito considerari poterit^e: aut enim est necessarium, aut volun-

tarium. Necessarium est, quod ad supplendas probationes à iudice parti deferatur: quod propterea necessarium nuncupatur, & quod à iudice illud omnino deferri partibus oportet, & quod ritè delatum ab eisde, nisi ex iustis causis recusari non poterit.

Quæ sunt iustæ causæ recusandi iuramentum. h. d.

Sunt autem iustæ recusandi causæ, utputà si actor plenè probauerit, aut si sibi non plenè cognitam rem ipsam asserat: & si quæ sunt huiusmodi.

Si pro reo sunt præsumptiones, sibi deferendum est iuramentum, nisi aliter iudex arbitretur. h. d.

Sed etsi^f pro reo præsumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferret ad suam tuendam innocentiam, nisi inspectis personarum & causæ qualitatibus, illud actori deferendum censeat.

Voluntarium iuramentum est, quod deferatur à parte parti, quod deferenti potest referri, nisi sumus in famosis actionibus. h. d.

Voluntarium^g est, quod à parte parti in iudicio deferatur: quod quia litem terminat, decisoriū quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium, quia pars, non nisi volens deferet, & ab eo, cui deferatur, licitè recusari ac referri poterit. Planè^h si reus famosis actionibus con-

uentus

f cap. fin. §. si extra. de iuriurando.

g d. cap. fin. in gloss. 1. de iuriurando.

h capit. fin. in prin. extr. de iuriurando.

uētus fuerit, huiusmodi iusiurā
dū agenti referri minimè pmit-
terur, cum non actor, sed ipse,
qui conuenitur, facti proprij cō-
scius esse debeat.

*Ponit exempla plura, in quibus probatio-
nes respiciunt personam iudicis. h. d.*

Iudicis inspectione consistūt
probationes: utputā, cum pro-
terminandis finalibus quęstio-
nibus proprijs oculis loca iu-
dex subijcit, aut ex aspectu cor-
poris ætatem colligit, aut cum
ex literis Ordinarij, vel Aposto-
licis excommunicatus, aut di-
gnitatibus honestatus quis de-
prehēditur, vel cum ad probā-
dam virginitatem ab honestis,
& prudentibus matronis, vice
sua iudex inspici mulierem iu-
bet.

Notorum probatione non indiget. h. d.

*can. de mani-
festa. 2. q. 1.
capit. tua
nos. extr. de
notabit. ele.
& muli.*

Sed & si quid notorium fue-
rit^a, testium depositionibus, vel
instrumentorum exhibitione
amplius declarari non debet,
cum talia probationem, vel or-
dinem iudicarium non requi-
rant.

*Iudex debet aduertere, ne dubium recipiat
pro notorio. h. d.*

*b cap. consu-
luit nos. e-
xtra. de ap-
pellat.*

Sed cum multa dicantur no-
toria^b, quæ non sunt, prospice-
re debet iudex, ne quod dubiū
est, pro notorio recipiat.

*Vehemens suspicio interdum habet uim no-
torij. h. d.*

Ad notorium propè accedit

vehemens suspiciō: nam si (exē-
pli gratia) de carnali copula
queratur, & sint, qui solum cum
sola, nudum cum nuda, in eodē
lecto iacentem, locis secretis,
& ad hoc cōmodis, & horis ele-
ctis se uidisse deponant, procul
dubio ex suspicionibus tā vehe-
mentibus sequutam copulam
pronuntiari poterit. Planè si
de graui crimine actum fuerit,
propter solam suspicionem^d,
quamquam vehemētem, nemo
condemnatur.

*Fama præstat admniculum cæteris proba-
tionibus. Et iudex ex uarijs debet animum suū
instruere. h. d.*

Fama quoque si de aliquo fa-
cto inuulgata fuerit, ceteris præ-
sumptionibus non leue, præfer-
tim in quibusdam, præstabit ad-
miniculum. Demum circum-
spectus iudex motum animi sui
non ex vna tantum re, sed ex va-
rijs argumentis, & testimonijs,
quæ rei aptiora esse compere-
rit, confirmabit. Iudicaturum
enim oportet cuncta rimari, &
ordinem rerum plena inquisi-
tione discutere, nec senten-
tiam prius ferre, quàm peractis
omnibus nihil habeat in quæ-
stione, quod proponat.

DE SENTENTIIS,
& re iudicata,
TITVLVS XV.

*Duæ sunt species sententiarum, interlocuto-
ria, & diffinitua, & interlocutoria potest re-
uocari ante diffinitiuam. h. d.*

Y

*capit. literis
fraternita-
tis. ext. de
presumpti.*

*d cap. literis
uestras. ext.
de presump-
tion.*

Videamus nunc de sententijs, & re iudicata. Est autem sententia nihil aliud, quam controversiæ propositæ à iudice rite facta diffinitio. Sententiarum duæ sunt species: aut enim interlocutoria sunt, aut diffinitiva. Interlocutoria est illa, quæ inter principium, & finem causæ fertur super his, quæ incidunt, vel emergunt: qualis cum iudex dandam, vel negandam dilationem ad examinandos testes, vel exhibenda instrumenta interloquitur, vel super aliquibus exceptionibus pronunciat: quam nec in scriptis ferri oportet, & ante diffinitivam sententiam quodcumque iudex reuocare poterit.

Diffinitiva sententia est, quæ condemnando, vel absoluendo liti finem imponit, nec requiritur de necessitate in eaverbum, condemnatio, vel absolutio, sed sufficit æquipollens. h. d.

Diffinitiva verò sententia est diffinitio iudicialis, quæ condemnando, vel absoluendo principali controversiæ finem imponit. Diffinitiva enim, quæ nec condemnationem, nec absolutionem continet, pro nulla habetur: hanc simul ac tulerit, retractandi copia iudici denegabitur. Non tamen ut sententia valeat, condemnandi, vel absoluendi verbum necessariò continere debet, sed satis erit, quod verbum æquivalens contineat. Unde rescriptum est eius diffi-

* *can. ei qui appellat. §. diffinitiva. 2. q. 5.*

nitioem, qui ita se statueret, & præcipere pronuntiasset, legitimæ sententiæ obtinere firmitatem.

Sententia debet ferri sedendo, et de scripti recitatione, alias non valet: Et Episcopus facere potest, quod alius pro se recitet. h. d.

Vocatis igitur partibus, loco & tempore congruis iudex ipse sedens ^b sententiam de scripti recitatione proferet: alias si non iudex, sed alius legerit, vel scriptam litigatoribus tantum ediderit, vel itando, non sedendo tulerit, nullius penitus momenti erit, ut ab ea nec appellare sit necesse. Episcopo tamen, quæ tantæ dignitatis apex attollit, instar personarum illustrium, sententiam per alium recitare permittitur.

Ex pluribus iudicibus sufficit, quod unus recitet sententiam usus plurali numero, secus in alio electionis. h. d.

Sed & si plures iudices sint, vel arbitri, si cæteris presentibus, ac mandantibus per unum tantum sententia recitetur, si plurali numero perlegendo verus fuerit, perinde habebitur, ac si ab omnibus recitata fuerit, licet aliud in electione ferretur.

Si duo iudices ordinarij sententias diversas ferant, tenet sententia lata pro reo, nisi actoris causa sit favorabilis: si vero delegati, sententia pendet ex voluntate delegantis: si vero arbitri.

^b *cap. fin. tit. in 6.*

^c *cap. pen. tit. in 6.*

bitri, neutra tenet: si uero unus tantum ex pluribus pronunciauerit, nulla erit sententia. hoc dicit.

g cap. fin. e-
tit. eod. tit.

Ex facto^a dubitatum fuit, duobus iudicibus diuersas proferentibus sententias, utra sit habenda potior: in qua specie responsum est, quod si ex iurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro reo, non pro actore lata sententia, nisi agentis causa sit fauorabilis: ut puta, libertatis, dotis, maritonijs. Si uero ex delegato^b iudicio, que ex delegantis pendet sententia, tenet pro actoris iudicio. Quod si ex compromisso, utraque firmitatis robore destituetur. Quod si pluribus^b iudicibus datis vnus tantum ex eis pronunciauerit, adeo nullas sententia vires obtinebit, ut nec prouocationis remedium necessarium sit futurum.

b can. ei qui
§. si uero.
uers. si plu-
res. 2. q. 6.

Iudicare secundum leges, et consuetudinem, debet quilibet iudex, et summus Pontifex, qui tamen ex causa potest ab illis recedere. hoc dicit.

Sed siue Ordinarius sit, siue delegatus iudex, in primis illud obseruare debet, ne contra id iudicet, quod legibus, aut Canonibus preceptum sit, alioqui ipso iure sententia non subsistet. In causis quoque, que summi Pontificis^d iudicio deciduntur, cum in similibus causis ceteri teneantur iudicare, similiter iuris ordo, et vigor æquitatis subtiliter obseruandus erit, nisi cum ille aliquid causa necessitatis, et vtili-

cap. 1. extra.
eod. tit.
cap. in cau-
sis. extr. eo.
titul.

tatis dispensatiue duxerit statuerentur.

Licet sententia lata contra ius constitutionis sit nulla, secus tamen est in sententia lata contra ius litigatoris. Et quando dicatur lata contra ius constitutionis, uel contra ius litigatoris. h. d.

Si tamen sententia non contra ius constitutionis expressè à iudice lata fuerit, sed contra ius litigatoris^e, cum iure quidem teneat, legitimis medijs retractanda erit. Dicitur autem iudex contra ius constitutionis pronunciauerit, veluti^f cum defunctus, et minor quatuordecim annis fuisse asseritur, et testamentum iure fecisse pronuncietur. Contra ius uero litigatoris^g, veluti cum minor quatuordecim annis, annum quatuordecimum impleuisse, ac per hoc testamentum iure fecisse asseritur.

e cap. causam
que. extra.
eod. tit.

f can. ei qui.
§. ite si sen-
tentia. 2.
q. 3.

g d. can. ei qui.
§. si uero.
2. q. 3.

Qui contra leges, et conscientiam, corruptus iudicat, uarie punitur. h. d.

Is autem^h, qui in grauamen partis alterius in iudicio aliquid iniuste fecerit per gratiam, vel per sordes, siue ordinarius, siue delegatus sit, ab executione officij per annum suspendendus erit, et ad æstimationem litis parti, quam læserit, nihilo minus condemnabitur, et si suspensione durate diuini sese ingesserit, irregularitatis quoque, laqueo innodabitur, à qua non, nisi per summum Pontificem, liberari po-

h cap. 1. eod.
tit. in 6.

terit, alijs quoq; legum animadversionibus coërcebitur, cum dignum sit, vt qui in multis audet offendere, pœnæ etiam multiplici subdatur.

Sententia lata, postquam per decem dies nõ fuit appellatum, regulariter retrahari non potest. hoc dicit.

Lata tamẽ sententia, nisi per appellationẽ intra terminum lege constitutum suspensa fuerit, amplius reuocari non poterit. Cum enim post decem dierũ spacium sententia in auctoritatem rei iudicatę trãseat, qui ad prouocationis subsidiũ intra id temporis spacium non recurrit, ideo appellandi sibi aditum præcludit, quia per hoc videtur interpretatione iuris velle latę sententię obtemperare. Excipiuntur tamen multi casus, in quibus sententię etiam post decem dies rei iudicatę firmitatem sibi vindicare non valent, veluti cum de matrimonio^b est quæstio, aut seruata sententia salus animæ in discrimen adducitur, & alij plures.

Res inter alios acta alijs præiudicium regulariter non adfert. h. d.

De eo quoq; admonendi sumus, quòd & si sententia transferit in rem iudicatam, præter eos, inter quos dicta fuerit, regulariter neminẽ lædet: si quis tamen^c, cum sibi primũ de ea re actio, vel defensio compete-

ret, sustinuit sequentem agere, aut passus est eum, a quo causam habuit, experiri, ipse quoq; sentiet ex re iudicata præiudicium.

DE EXECVTIONE rei iudicatę,

TITVLVS XVI.

Sententia lata in reali actione mandatur executioni statim, in personali uerò post quatuor menses, qui terminus potest breuiari, & prorogari. h.

Igitur sententię latę legitima appellatio non occurrerit, intra statuta tempora executioni mandanda erit. Sed multũ intererit, utrũ super reali, an verò super personali actione sententia lata fuerit. Primo enim casu, statim: secundo nõ, nisi post emensa quatuor mensium spacia executioni mã dabitur. Licet autem quadrimestre^d tempus in personali actione sit regulariter statutum, ex causã tamẽ nonnunquam & arctari, & prorogari potest. Sed qui ab initio terminum recipit sponte breuiorem, sibi id imputare debet, cum ex voluntate propria iuris beneficiũ contempsisse videatur. Vnde postea nõ audietur appellans, nisi fortẽ aduersus eũ modus executionis Canonicus excedatur, siue ab ordinario, siue à iudice delegato, siue etiã ab arbitro res iudicata fuerit.

Delegatus à Principe potest propriam sententiam intra annum exequi. h. d.

Sed

^a cap. quod ad consultationẽ. §. taliter. ext. cod. tit.

^b cap. lator. ext. cod. tit.

^c cap. pen. extra. co. tit.

^d cap. quod ad consultationem. §. sed nec. ext. de sent. & re iudic.

a cap. signifi-
casti nobis.
ext. de offi.
deleg.

Sed^a si ordinarius ad mandatum iudicis à Principe delegati nolit, aut quibusdam obfistentibus sententiam ab eo latam suo effectui mancipare nequeat, datus ipse iudex illam executioni mandare poterit, & resistentes Ecclesiastica sententia coercere, & non solum vsque ad quadrimestre tempus, quod ad solvendum debitum à lege reo ceditur, sed vsque ad annum integrum ad exequendam sententiam, iurisdictionem exercere poterit.

Iudex deputatus super executione sententiae, admittit exceptionem fraudis, seu nullitatis, non ut super ea pronunciet, sed ut negotium ad superiorem, qui iudicavit, transmittat. hoc dicit.

b cap. de cetero. extra.
de sent. &
re iudicat.

Quòd^b si Princeps propriam sententiam per aliquem executioni mandari iubeat, & circa negotium fraus interuenisse dicatur, executori de toto negotio cognoscendi facultas non erit, sed ad superiorem quaestiones, si quae inciderint, deferri oportebit.

Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam delegati à Principe etiam iniustam. h. d.

Cum igitur regulariter contingat, quòd executio sententiae Ordinario demandetur, quaeri poterit, an si ipsam iniusta esse cognouerit, executioni eam mandare debeat, an sit ei subsistendum potius? in qua specie responsum est^c, quòd cum Ordinarius

c cap. pastoralis officij.
§. quia uerò. extra. de
offi. deleg.

Delegato teneatur obsequi, licet sententiam non esse iustam nouerit, exequi nihilo minus tenetur, cum sibi non cognitio, sed executio tantum fuerit demandata, nisi à dato iudice impetrare valeat, ut ab hoc onere ipsum liberet: nec enim debet iudicis delegati mandato uolenter resistere^d, sed & apud eundem instare poterit, ut executionem tandiu differri patiatur, donec Principi rei veritas innotescat.

d cap. si quando. extra. de
offi. deleg.

Si Papa scienter commisit appellationem interpositam à suo delegato dato cum clausula, appellatione remota. iurisdictione primi delegati est suspensa, quòd ad executionem. h. d.

Sed quid si cum à sententia lata autoritate literarum Apostolicarum, in quibus inhibita fuerat appellatio, prouocatum fuerit, & literae post appellationem ad alios iudices emanauerint, an ad mandatum posteriorum iudicum executio sententiae à prioribus delegata retardari debeat? & quidem cum Apostolicus alijs iudicibus appellationis causam ex certa scientia committit, & appellationem uidetur recipere, & simul priorum iudicum reuocare iurisdictionem. Usqueò igitur sententiae suspendetur executio, donec appellationis merita plenius discussa fuerint.

Postulatio restitutionis in integrum differt executionem. h. d.

Dantur & casus alij, in quibus licet sententia in rem transierit iudicatam, differenda nihilo minus erit executio: utputa, si non protelandi causa in integrum restitutio petita fuerit, & alij plures.

a cap. suscitata. ext. de integ. resti.

DE APPELLATIONIBUS,

TITVLVS XVII.

Quid sit appellatio, & quare inuenta hoc dicit.

Appellandi vsus praecipue iudicantium iniquitate corrigit, & imperitiam detegit. Est autem appellatio iurisdictionis prioris iudicis per superioris inuocationem legitime facta suspensio: vel, Appellatio est prouocatio ad maiorem iudicem ratione grauaminis illati, vel inferendi.

Appellatio alia extraiudicialis, alia iudicialis. Et de iure Canonico etiam extra iudicium appellatur, quae appellatio prouocatio dicitur.

Appellationum duae sunt species. Aut enim extra iudicium appellatur, aut in iudicio. Extra iudicium appellatur, cum quis ante litis ingressum ab aliquo grauamine appellat, utputa ab electionibus, postulationibus, pusionibus, & quibuslibet extraiudicialibus actibus, ex quibus se grauatum putet. Licet enim seculares leges non, nisi in casibus, ante sententiam appellationem admittant: fa-

b cap. cum sit. §. si uero. extra co.
c cap. conuentioni. co. tit. in 6.
d cap. super eo. el. 2. ext. cod.

cri tamen Canones etiam extra iudicium passim appellare permittunt: nec solent huiusmodi dici proprie appellationes, sed prouocationes.

e d. cap. cum sit. ext. cod.

Appellatio iudicialis diuiditur in duas species. h. d.

Rursus in iudicio appellatur, aut ante diffinitiuam sententiam, aut postea. Antea appellatur, ut cum ab interlocutoria, vel alio grauamine prouocatur. Postea, ut cum ab ipsa diffinitiuam sententia appellatur.

Appellans ab interlocutoria, debet in scriptis appellare, & intra triginta dies apostolos petere, et exhibere continentes causam appellationis, aliam causa censetur deserta. h. d.

Multum autem interest, ab interlocutoria quis prouocet, vel alio grauamine, an a diffinitiuam: nam primo casu, & causam appellationis in scriptis assignare, & a iudice infra triginta dies instanter petere debet literas dimissorias, & eidem intra dictum temporis spacium debet ab eodem iudice exhiberi, continentes & appellationis causam, & cur appellatio non sit admissa, vel si appellationi forsitan ex superioris reuerentia sit delatum. Alioquin si eos intra idem tempus appellans petere praetermittat, appellationi suae renunciaisse putabitur, etiam si vadat, aut mittat ad appellationem huiusmodi prosequendam.

f cap. 1. cod. tit. in 6.

g cap. ab eo. co. tit. in 6.

Ponit

Ponit tres casus, in quibus ob non petitos apostolos causas deseritur. h. d.

a dem. 2. eo. tit. in prin.

Idem iuris est, si iudex, à quo appellatur, certum terminū appellanti ad recipiendos apostolos assignauerit, & appellans in assignato sibi termino non compareat, nec eos sibi tradi petat: idem & si iudex appellanti responderit intra iuris terminū se daturum, nec intra dictū spacium congruo loco & tempore instanter & sæpius saltem vno contextu petierit, vel sibi oblatos appellans recipere recusa-uerit.

Taciti & expressi eadem est uirtus. h. d.

b dem. 2. §. fin. cod. tit.

Quòd si iudex in termino p eum præfixo ipsos petenti non dederit, aut si dum peterentur, vel intra iuris terminū, vel nullo certo termino præfixo, se daturum asseruerit, postea per appellantem congruo loco, & tempore, sæpius, & instanter vnico etiam contextu requisitus eos exhibere non curauerit, perinde propriam appellationē prosequi appellans poterit, ac si ei expressè fuissent apostoli denerati. Alia quoque agenda erūt, prout ex tenore tam Innocentianæ, quàm aliarum constitutionum luculenter apparet.

c cap. 1. cod. tit. in 6.

In appellatione à diffinitiuā non est necesse causam inserere. h. d.

d cap. 1. uers. is qui. ubi glos. eo. tit. in 6.

In appellationibus autem à sententia diffinitiuā interponēdis nec causam reddere tenetur

appellans, nec etiam supra dicta diligens obseruatio per omnia sibi locum vendicat.

In appellatione ab interlocutoria debet talis causa allegari, quæ si esset uera, reputaretur legitima. h. d.

Cum autem ex probabili causa ab interlocutoria quis duxerit appellandum, talem tenetur proponere, quæ si probata fuisset, deberet legitima reputari, de quo postea superior cognoscet: nec enim sufficit appellanti probare, quòd ex causa huiusmodi appellauit, si eam non doceat esse veram, nisi hoc se offerens probaturum non fuisset admissus.

e cap. interposita. in prin. cip. ext. eo.

Is qui minus rationabiliter appellauit, condemnatus in expensis ad inferiorem iudicem remittetur, nec potest quis alias causas prosequi, quàm expressas. h. d.

Quòd si iudex minus probabiliter appellatum esse compererit, appellantem ad inferiorem iudicem remittet, & in expensis alteri parti condemnabit, alioqui ipse procedet, nec licebit appellanti alias causas prosequi, quàm quas in appellatione sua nominatim expresserit.

f cap. cum appellationibus. eo. tit. in 6.

Si dicitur ex iniusta causa appellatum, iudex ad quem, inhibere non potest, nisi prius recepta appellatione, ut probabili, incipiat cognoscere de cause ueritate. h. d.

g cap. Romana. §. quòd si obijciatur. cod. tit. in 6.

Quòd si obijciatur, nõ ex legitima causa ante sententiam appellationem interpositam,

& propterea non admittendā esse, nisi prius appellatio recepta, velut emissa ex causa probabili, iudex superior cognoscere incipiat, ne procedatur, inferiori prohibere non poterit.

Cessante causa cessat effectus. h. d.

a cap. cū cessante. extr. eod. tit. Sed & si iudex sano vsus consilio^a ab eius executione destiterit, quod comminando, vel in terloquendo in grauamen partis protulit, non obstante, quod ab huiusmodi comminatione, vel interlocutione prouocatum fuerit, ne processus negotij frivolis occasionibus retardetur, in causæ cognitione liberè procedere poterit.

*Iudex à quo, compellere non potest appellan-
tē à grauamine ipsius ueritatem probare,
licet citare possit ad ipsius reuocationem audiendam, qua facta in causa procedere poterit eius contumacia non obstante, ac si nunquam appellasset. h. d.*

b cap. si à iudice. eo. tit. in 6. Sed^b videamus, an ius dicenti obtemperare tenearis, à quo propter grauamen, quod tibi illatum asseris, appellaueris, si tibi is ad docendum de grauamine, & si de ipso liquerit, ad eiusdem reuocationem audiendam terminū præfixerit: & sanè cum id ipsum à iudice perspiciendū sit, nec coram eo de grauamine docere, nec etiam tanquam coram iudice (cum per appellationē eius suspensa sit iurisdictio) comparere teneberis. Quod si tantum, ut reuocationem audi-

as, te vocandum duxerit, licet non compareas, ipse tamen in termino grauamen reuocauerit, perinde in causa procedere poterit, ac si appellatio nunquam fuisset interposita.

*Potest appellan-
tem ab interlocutoria pœ-
nitere, & facere, ut prior iudex cognoscat, sed
appellato sunt rescindendæ expensæ, quas is fecit ob appellationem. h. d.*

Ac veluti in potestate iudicis grauamen reuocantis positum est, non obstante appellatione causam resumere, sic contrā, si is, qui vocem appellationis emisit^c, cuius adhuc nemini est demandata cognitio, petierit, ut ad iudicem, à quo prouocauit, rursus causa remittatur, id ei alterius partis contradictione minimè obstante indulgendum erit. Sed hoc ita, ut in legitimis expensis aduersario, quas eum propter hoc fecisse con-
terit, condemnetur.

Ponit quàm plures casus, in quibus appellationi non est deferendum.

Non omnis ergo appellatio indistinctè recipienda erit: nam siue ad eò sit vaga, & generalis^d, ut incertitudinem asserat, siue quòd omisso medio sit interposita, à parte opponatur, causa nõ deuoluetur. Idem iuris est, si super notorio crimine^e, vel de quo quis in iure confessus fuit, prouocetur: nec enim ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiae est appel-

c cap. interpo-
sita. d. ille.
extr. eod. tit.

d cap. 2. c.
cap. consu-
luit. el. 2.
extr. eod.
e cap. cū sit.
d. fina. c.
cap. perue-
nit. c. cap.
seq. extr. co.
tit. cap. Ro-
mana. d. si
aut. eod. tit.
in 6.

appellationis remedium institutum.

Regulares non appellant à correctione sui prælati. Nec à iudice seculari sed à Apostolicæ non subdito appellatur ad Papam. Et qui non defert legitimæ appellationi, puniuntur. h. d.

cap. ad nostram. et cap. reprehensibilis. extra. eod. tit.

Et ideo nec regulares^a, cum pro aliquo excessu corrigendi fuerint, contra regularem prælati sui, vel capituli disciplinam appellabunt, sed quod sibi pro salute iniungitur, humiliter suscipient: sed nec tunc appellationi deferendum erit^b, cum à seculari iudice, qui temporali sedis Apostolicæ iurisdictioni non subijcitur, ad Apostolicum appellatum fuerit: & alijs quibusdam casibus. Alioqui is, qui legitimæ appellationi etiam de minima causa^c interpositæ nõ detulit, Canonicis pœnis coercendus erit^d.

cap. de appellationibus. extra. eod. tit.

cap. de prioribus. ubi gloriatur. extra. d. tit.

Appellans ab Ordinario potest coram eodem super alia causa conueniri. h. d.

cap. ad hæc. extra. eod. tit. cap. præter ea. el. 1. eo. tit.

Licet autem prouocatione Canonice à partibus interiecta, iudicis, à quo appellatum fuit, officium in illa quidem causa penitus conquiescat, si^e tamen is, qui ab Ordinario appellauit, super alia causa coram eodem conueniatur, præsertim pro graui, & manifesto crimine, appellationis obtentu, quo minus Canonica censura puniatur, effugere non potest.

Innouata per iudicem post diffinitiuam sententiam, à qua appellatum fuit, reuocantur sta-

tim per iudicem Apostolicum, etiam si ante appellationem fuerint innouata. h. d.

Interposita ergo à diffinitiuam sententia appellatione, non solum post eam innouata^f debet per iudicem appellationis penitus & ante omnia reuocari: (exceptis tamen casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare) sed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter sententiam, & appellationem contigerit innouari, perinde ac si post appellationem innouata fuissent.

cap. non solum. extra. eod. tit. in 6.

Attentata post appellationem ante diffinitiuam non reuocantur, nisi primò de ueritate constiterit, uel nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuerint. h. d.

Illæ uero, quæ post appellationem interpositam ante diffinitiuam sententiam innouantur, donec appellationis causam veram esse constiterit, reuocari non debent, nisi iudex appellationis, postquam sibi constiterit, per appellationem emissam ex causa probabili fore ad se negotium deuolurum, inhibeat Canonice iudici, à quo appellatum fuit, ne procedat: tunc enim, quidquid post inhibitionem huiusmodi fuerit innouatum, est per appellationis iudicem ante omnia in statum pristinum reducendum, licet eandem causam non esse veram contingat.

d. cap. non solum. §. illa. extra. eod. tit. in 6.

Non refert, quid ex æquipollentibus fiat,

Et facta plus operantur, quàm uerba. h. d.

Appellasse autem dicitur nō solum is, qui vocem appellationis emisit, sed etiam qui aliquo indubitato facto prouocandi ppositum declarauerit. Vnde rescriptum^a est, eum, in quē post iter ad sedem Apostolicam arrestum excommunicationis sententia ab ordinario promulgata fuerit, excommunicationis vinculo non teneri, quasi appellatione pendente lata fuerit, cū plus sit factum, quàm uerbo prouocare. Idem & in eo responsum est^b, qui licet ex simplicitate fortè uerbum appellationis non expresserit, se tamen & Ecclesiam suam, cū molestaretur, Romani Pontificis protectioni subiecit.

Iustus metus excusat adeo, quod non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, & causas appellationis expresserit. h. d.

Is quoque^c, quem quo minùs appellaret, iustus metus impedierit, ad appellationis beneficium conuolasse reputabitur, dum modò infra tempus, quo licitè prouocatur coram iudice, à quo appellasse uellet, uel si ipsius copiam habere nequie- rit, coram probatis uiris contestatione super hoc pposita causas appellationis expresserit.

Sufficit appellare coram maiori parte iudicum. Et omnium actorū intimatio parti appellatæ est facienda. h. d.

Quod^d si à pluribus iudici-

bus appelladum fuerit, quia nō semper facile corum præsentia simul haberi posset, coram maiori parte ipsorum appellare, & apostolos separatim petere licet, ualebitque; hæc appellatio p- inde, atque si coram omnibus interposita fuisset: omnium tamen subsequutorum appellatio ignorati intimatio legitime facienda erit.

Si unus ex pluribus appellet, & obtineat in causa appellationis, prodest uictoria consortibus, si sit idem negotium, & causa h. d.

Idem ex contrariis^e, si plures una sententia condemnati fuerint, & unus solus ad appellationis beneficium conuolauerit, istius uictoria cæteris quoque suffragabitur, si communi iure iuuentur, idemque negotiū & eadem causam defensionis existat.

Si per rescriptum committantur plures articuli connexi, & in uno remoueat appellatione, intelligitur remota etiam in alijs. h. d.

Iam dubitari poterit, si ex pluribus articulis^f vnis precibus comprehensis in vno tantum contingat appellationem uerari, utrum appellatio teneat, si super alijs prouocatum fuerit: & cū delegantis hæc sit intentio, ut de omnibus articulis, qui in precibus ponuntur, iustitia suam consequatur effectum, in omnibus appellatio interdicta intelligetur. Vnde nihil intererit, utrum appellatio inhi- beatur in primo, an in secundo: in me-

a cap. dilecti filij. cl. 2. extra. cod. tit.

b cap. ad audiētia. extra. cod. tit.

c cap. fin. extra. cod.

d dem. 1. extra. tit.

e cap. pen. extra. co. tit.

f cap. secundo de requis. extra. cod. tit.

medio, an in fine. Sed hoc ita intelligi oportet, si capitula connexa fuerint: ceterum quoties clausula, per quam appellatio- nis remedium tollitur, in medio literarum ponitur, si sunt plura negotia se minimè contingentia, tantum præmissa complectitur, nisi fortè & in fine literarum prædicta clausula iteretur.

Appellari potest, si locus non tutus partibus assignatur, uel sententia contineat manifestam iniquitatem, etiam si sit rescriptum appellatione remota. h. d.

Interdum etiam non obstante prohibitione appellari poterit, ut decretum est^b in eo, qui per delegatos iudices in iudicium ad locum non tutum vocatus fuerit: nisi enim locum idoneum iudices assignent, non erit propterea appellatio- nis remedium interclusum, quod appellatione remota procedi debere mandatum fuerit. Idem etiam obtinet, cum sententia fertur iniqua: licet enim causa appellatione remota commissa fuerit, sententiæ tamen stare non debet, si iniquitatem contineat manifestam.

Lapso anno, & ex causa biennio, appellatio est deserta. h. d.

Illud tam iudiciali appellationi, quam ei, quæ extra iudicium interponitur, commune est, quod huiusmodi appellanti- bus annus, & ex iusta causa biennium à die appellationis in-

terpositæ indulgetur: quo tempore spacio & proficere, & finire appellationis causam compellendi erunt: alioqui si per negligentiam appellantis hoc temporis spatium fluxerit, adeo causa deserta censetur, ut etiam si appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam per se, & principaliter proficatur, non propterea minus in rem iudicam censetur transisse sententia, à qua fuerit appellatum.

Ponit casus, quibus tempus ad proficendam non currit. h. d.

Quamdiu tamen per compromissum, vel alias de partium expresso consensu differtur profectio, tempus ad proficendam appellationem ab homine, vel à iure præfixum minimè currit appellati, nisi fortè iudex ex dilatione periculum imminere videns, in illa procedi præciperet.

Tempus datum à iure ad proficendam appellationem, potest breuiari per iudicem ex causa. h. d.

Et licet anni, vel biennij spatium appellanti- bus indulgeatur, poterit tamen iudex à quo, secundum locorum distantiam, personarumque & negotij qualitatem breuius tempus moderari, intra quod si is, qui appellauit, causam appellationis non fuerit profectus, tenebit sententia. Cogit ergo iudex partes

cap. inquisitioni tuae. ext. co. tit.

cap. ex parte tua. cl. 1. ext. cod. tit.

cap. cum sit Romana. ext. cod. tit. can. si quis. l. q. 6.

d. em. pen. de appella.

e. elem. quam diu. cod. tit.

f. cap. cum sit Romana. extra. co. tit.

a capit. ad
hæc. el. 3. e.
extra. cod.

appellatione non admissa^a, vt
vel appellationem interpositã
prosequantur, vel coram eo iu-
ris pareant æquitati.

*Quando periculum est in mora, debet iu-
dex breuiare terminum prosequendæ appella-
tionis. h. d.*

b cap. obla-
tæ. §. supe-
rior. ext. co.

Superior^b quoque iudex si
ex dilatione viderit imminere
periculum, potest & debet neu-
tro appellationem prosequen-
te, vt periculum euitetur, occur-
rere: putã si à sententia lata su-
per confirmatione alicuius ele-
cti prouocatum fuerit, & vtraq;
pars velit etiam ad annum ap-
pellationis prosecutionem dif-
ferre, potest vtiq; imò debet
is, ad quem appellatum fuit, p-
uidè terminũ moderari, ne diu
gregi dominico cura pastoris
desit.

*Interdum ad prosequendam appellationem
datur plus, quàm biennium. h. d.*

Accidit tamen aliquando, vt
non per annum, vel biennium,
sed etiam vltèrius causam ap-
pellationis alicui prosequi con-
cedatur, vtputã si quem per im-
potentiam^c prosecutionem om-
mississe constiterit, vel cùm iu-
dici ex proprio officio super
causa electionis etiam lapso bi-
ennio cognoscere conceditur.

c cap. ex ra-
tione. extr.
eod.

*Pars potest sibi terminũ prosequendæ ap-
pellationis breuiare, non prorogare. h. d.*

Pars quoq; interdũ sibi pro-
sequendæ appellationis termi-

num præfigit. Sed cùm hoc gra-
tialitium citiùs expediendarũ
indultum fuerit, iuris terminus
à parte præueniri, non proroga-
ri poterit, sicut nec in vna causa
tertiò prouocari licebit.

*Confirmatio in forma communi non præ-
iudicat appellationi, nec laudum inualidum ra-
borat, aut processionem impedit, sed obtenta su-
per re ab aliquo pacificè possessa, facit ut quis
non possit conueniri absque mandato sedis A-
postolicæ. h. d.*

Postremò sciendum est, quòd
si sententiam appellatione sus-
pensam, ante quàm ipsius ap-
pellationis causa commissa fue-
rit, vel laudum contra iuris, vel
compromissi formam latũ Apo-
stolico rescripto in forma com-
muni confirmari obtentum fue-
rit, talis confirmatio nec appel-
lationi præiudicium afferet, nec
inualidum laudum vllò firmita-
tis robore muniet. Nam etiã si
ante latam sententiam litigio-
sæ rei confirmationem ab Apo-
stolica sede quis impetrauerit,
non propterea minùs de causa
poterit iudex cognoscere, & eã
fine debito terminare. Quan-
quam si rem pacificè quis posse-
disset, cùm inde confirmationẽ
obtinuit, non erit licitum iudi-
ci de quæstione postmodũ ex-
orta absque mandato sedis A-
postolicæ decernere: nisi certũ
sit, quòd per falsi suggesti-
onem fuerit eli-
cita.

DE

DE RESTITVTIO-
ne in integrum,

TITVLVS XVIII.

Minor & Ecclesia restituuntur aduersus
sententiam, etiam à sede Apostolica latam.
hoc dicit.

ADhuc autem ijs, qui appella-
tionis remedio destituti
sunt, auxilio restitutionis
in integrum succurritur, sed nec
omnibus, nec semper, nec ab om-
nibus. Minor igitur & Ec-
clesia, si se prolatione senten-
tiæ grauitè læsos conqueran-
tur, & appellandi tempora iam
fluxerint, restitutionem in inte-
grum implorare poterunt. Quod
quidem ad eò obtinet, vt etiam
si ab Apostolico^b sententia lata
fuerit, non ppter ea magis in in-
tegrum restitutionis petitio impe-
diatur. Nec enim negatur^c Ro-
manæ sedis sententiã in melius
posse commutari, cum aut sur-
reptum aliquid fuerit, aut ipsa
pro consideratione ætatum, &
temporum, seu grauium neces-
sitarum aliquid ordinauit.

Restituitur Ecclesia aduersus quamlibet læ-
sionem, etiam aduersus aliam Ecclesiam. hoc
dicit.

Sed & si nõ sententia, sed vel
contractu^d, vel confessione^e,
vel probationis omissione, vel
temporis fluxu^f Ecclesia læsa
fuerit, restitutio indulgenda
erit: nec solum contra priuatos

homines, sed etiam aduersus a-
liam Ecclesiam^g.

Beneficium restitutionis in integrum non in-
dulgetur, nisi intra quatuor annos, si non subsit
aliqua rationabilis causa, ut dictum spaciũ pro-
rogetur. h. d.

Sed^h siue sententia, siue con-
tractu, vel aliter se læsam præte-
dat Ecclesia, & propterea se ad
beneficium restitutionis in in-
tegrum admitti postulet, si qua-
driennij spaciũ à die læsionis
lapsum fuerit, amplius restituẽ-
da non erit, nisi præuaricatio-
nis, vel manifestæ fraudis pro-
betur super hoc intervenisse cõ-
mentum, aut alia causa subsit,
quæ iudicem ad hoc beneficium
concedendum mouere debeat.
Etⁱ si tempore læsa asseratur, nõ
fiet restitutio, nisi ad tantũ tem-
poris, in quantum se læsam es-
se, legitime probauerit.

Restitutio in integrum semel negata non cõ-
ceditur amplius, etiam in alio iudicio, nisi duo-
bus casibus hũc contentis. h. d.

Quòd si semel^k restitutio in
integrum in alio iudicio dene-
gata fuerit, præter quàm ad ap-
pellationem omisam, non erit
eidem amplius concedenda, ni-
si si nouis defensionibus ad hu-
iusmodi beneficium admitten-
da fuerit.

Ponit, qui & quando possunt de restitutio-
ne in integrum cognoscere. h. d.

Huiusmodi^l verò restitutio-
num causæ solum coram iudi-

g cap. audl-
tis. extrau.
cod. tit.

h cap. 1. eod.
tit. in 6.

i clem. uni. co.
titul.

k cap. fin. co.
tit. extr.

l cap. pen. extr.
cod. tit.

cibus ordinarijs administrationem habentibus, vel delegatis ab eis tractari poterunt, & terminari: siue hoc ipsis delegatis specialiter mandatū fuerit, siue commisso eis negotio, huiusmodi quæstionem incidere contingat. Delegati verò ab Ordinarijs, qui administrationem non habent, sed tantummodò iudicandi facultatem, siue arbitri de his causis cognoscere nequeunt, nisi coram eis incidenter motæ fuerint.

Per querelam & supplicationem retractatur sententia. Et sub qua forma supplicatio porrigatur. h. d.

*gloss. in ver.
supplicavit.
cap. ex literis.
extra. eod. tit.*

Per supplicationem a quoque Principi porrectam, aut

per querelam appellationis re medio destitutis subueniri solet. Erit autem supplicatio intra decem dies post sententiam offerenda: quo subsecuto sententia non aliter executioni mandabitur, quam si victrix pars idoneam fideiussionem præbuerit, tantum restituendi cum legitimis augmentis, quātum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resoluatur. Et nisi sub hac forma supplicatio porrigatur, executio sententiæ sine fideiussione procedet, retractationis iure illi seruando, qui se grauatum putauerit, vt intra biennium supplicare valeat.

FINIS LIBRI TERTII